

**ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Θέμα: «Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα: Ιστορική εξέλιξη και σύγχρονη πραγματικότητα».

**ΚΑΠΑΓΙΑΝΝΗ ΦΩΤΕΙΝΗ
Α.Μ.: 9610**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

**ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ
ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ ΕΛΕΝΗ
ΚΟΥΤΡΟΥΜΠΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ**

ΑΘΗΝΑ 2006

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα: Ιστορική εξέλιξη και σύγχρονη πραγματικότητα.

*Ευχαριστώ θερμά τους καθηγητές μου για την
πολύτιμη βοήθειά τους.*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ	8
1.1 Γενικά.....	8
1.2 Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη - Ιστορική εξέλιξη.....	9
1.3. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα – Ιστορική εξέλιξη	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	20
2.1. Έννοια και περιεχόμενο του όρου «Εκπαίδευση Ενηλίκων».....	20
2.2. Θεσμικό πλαίσιο.....	22
2.2.1. Συνοπτική ιστορική θεώρηση της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων.....	22
2.2.1.1. Αναμόρφωση Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης.....	25
2.2.2. Ίδρυση Ι.Δ.ΕΚ.Ε.	26
2.2.3. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας.....	28
2.3. Σκοπός της Εκπαίδευσης Ενηλίκων	29
2.4. Βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΦΟΡΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ	32
3.1. Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων	32
3.1.1. Ομάδες – Στόχοι της ΓΓΕΕ	33
3.1.2. Τομείς παρέμβασης της ΓΓΕΕ.	34
3.2. Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης	34
3.3. Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων	35
3.3.1. Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων	36
3.3.2. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας.....	38
3.3.3. Πρόγραμμα «Προστατεύω τον εαυτό μου και τους άλλους».....	41
3.3.4. Εκπαίδευση και πολιτισμός – Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ	42
3.3.5. Συμβουλευτική γονέων	43
3.3.6. Εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών	45
3.4. Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων	46
3.5. Ευρωπαϊκό πρόγραμμα «Σωκράτης»	47
3.5.1. Δράση GRUNDTVIG: Εκπαίδευση Ενηλίκων	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: ΕΝΗΛΙΚΕΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΙ... 49	49
4.1. Η έννοια της ενηλικιότητας.....	49
4.2. Γενικά χαρακτηριστικά των ενηλικων εκπαιδευόμενων	50
4.3. Τρόποι μάθησης ενηλίκων.....	52

4.4. Μορφές μάθησης ενηλίκων	54
4.4.1 Αυτοκατευθυνόμενη μάθηση	54
4.4.2 Μάθηση μέσω εμπειρίας	56
4.4.3 Μάθηση του τρόπου μάθησης	57
4.4.4. Ανοιχτή μάθηση	58
4.4.5. Εξατομικευμένη μάθηση	59
4.4.6. Κριτική σκέψη	60

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ 61

5.1. Βασικές διδακτικές αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων	61
5.1.1. Επιστημονικότητα	61
5.1.2. Προσανατολισμός στην πράξη	62
5.1.3. Προσανατολισμός στον ελεύθερο χρόνο	62
5.1.4. Επικαιρότητα	63
5.1.5. Διδακτική επαγωγή	63
5.1.6. Συμμετοχή των εκπαιδευομένων	64
5.2. Μέθοδοι διδασκαλίας ενηλίκων	64
5.2.1. Μέθοδοι παρουσίασης	65
5.2.2. Μέθοδοι καθοδήγησης	66
5.2.3. Μέθοδοι ανακάλυψης	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΈΚΤΟ: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 69

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 73

A. Ελληνική Βιβλιογραφία	73
B. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	75
Γ. Διαδικτυακοί Τόποι	76

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 77

A. Αρκτικόλεξα	77
B. Συντομογραφίες	78

Πρόλογος

Η εκπαίδευση των ενηλίκων αποτελεί ένα πλατύτατο πεδίο, που περιλαμβάνει όλες εκείνες τις δραστηριότητες μέσα από τις οποίες άνθρωποι που θεωρούνται ενήλικες από την κοινωνία τους μαθαίνουν με τρόπο συστηματικό και οργανωμένο. Περιλαμβάνει λοιπόν η εκπαίδευση ενηλίκων, ως υποσυστήματά της, την αρχική και τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση, την επιμόρφωση, τη μαθητεία, την εκπαίδευση σε χώρους εργασίας, την πολυδιάστατη εκπαίδευση κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων.

Αυτό το πεδίο δραστηριοτήτων άρχισε να εμφανίζεται στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες πολιτείες στα μέσα του περασμένου αιώνα. Οι πρώτες ενέργειες είχαν στόχο τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των αδικημένων κοινωνικών τάξεων και ήταν συνδεδεμένες με τα λαϊκά κινήματα. Γρήγορα οι δραστηριότητες πολλαπλασιάστηκαν και επεκτάθηκαν σε όλες σχεδόν τις χώρες. Στη διάρκεια του 20ου αιώνα οι δραστηριότητες αυτές απέκτησαν μεγάλη ποικιλία, προσλαμβάνοντας διαφορετική χροιά και ένταση, ανάλογα με τις κοινωνικές συνθήκες που τις περιέβαλαν.

Τα τελευταία περίπου 40 χρόνια, η εκπαίδευση ενηλίκων συγκροτήθηκε σταδιακά και ως επιστημονικό πεδίο, που απέκτησε τους δικούς του θεωρητικούς μελετητές και τις δικές του πανεπιστημιακές σπουδές. Ο λόγος για τον οποίο η εκπαίδευση ενηλίκων αποτελεί ένα αυτοτελές επιστημονικό πεδίο, διαφορετικό από εκείνο των επιστημών της αγωγής που ασχολούνται με τα παιδιά και τους εφήβους, είναι ότι οι ενήλικες ως εκπαιδευόμενοι, έχουν τα δικά τους χαρακτηριστικά, τις δικές τους ανάγκες και διαθέσεις απέναντι στη μάθηση. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και όμοια στοιχεία στον τρόπο που μαθαίνουν οι ενήλικες και οι ανήλικοι. Ωστόσο, οι ενήλικες έχουν διαφορετικό απόθεμα εμπειριών, άλλους κοινωνικούς ρόλους, άλλο προσανατολισμό απέναντι στη μάθηση, καθώς και μεγαλύτερη δυνατότητα επιλογών και πρωτοβουλιών αναφορικά με το αν και πως θα συμμετάσχουν στη μαθησιακή διαδικασία.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία, που έχει τίτλο «Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα: Ιστορική εξέλιξη και σύγχρονη πραγματικότητα», έχει σκοπό να παρουσιάσει την έννοια, το

περιεχόμενο και τις δραστηριότητες του επιστημονικού πεδίου «Εκπαίδευση Ενηλίκων» στην Ελλάδα, περιγράφοντας την εξελικτική του πορεία, καθώς και την τωρινή του υπόσταση.

Συγκεκριμένα, στο **πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων από τα τέλη του 1990 (οπότε και αναγνωρίστηκε διεθνώς η σημασία της), έως και σήμερα τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε ελληνικό επίπεδο.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** αναλύεται η έννοια και το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, καθώς και το θεσμικό πλαίσιο που τη διέπει, ενώ ταυτόχρονα υπογραμμίζεται ο σκοπός και οι αρχές της.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** γίνεται μία αναλυτική περιγραφή των φορέων της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και των προγραμμάτων που αυτοί περιλαμβάνουν.

Στα δύο επόμενα κεφάλαια εξετάζονται θέματα που αφορούν αποκλειστικά στον ενήλικο εκπαιδευόμενο. Ειδικότερα στο **τέταρτο κεφάλαιο** απεικονίζονται τα χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευόμενων, καθώς και οι τρόποι μάθησης που ο καθένας χρησιμοποιεί. Στο **πέμπτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η μεθοδολογία της διδασκαλίας της Εκπαίδευσης των Ενηλίκων.

Στο **έκτο κεφάλαιο** γίνονται κάποιες παρατηρήσεις και συμπεράσματα που αφορούν στην παρούσα πτυχιακή.

Τέλος, στη **βιβλιογραφία** αναφέρονται όλες οι πηγές, έντυπες και ηλεκτρονικές, οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν για την περάτωση της παρούσας εργασίας, ενώ στο **παράρτημα** παρατίθενται ορισμένοι ενδεικτικοί κώδικες των οποίων η παρουσίαση κρίθηκε απαραίτητη.

Κεφάλαιο Πρώτο: Εισαγωγή στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

1.1 Γενικά

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων ανήλθε στο προσκήνιο ως θέμα της εκπαιδευτικής πολιτικής και συνακόλουθα της Επιστήμης της Αγωγής περίπου στα μέσα της δεκαετίας του 1970. Σαφή προτεραιότητα όμως απέκτησε περί τα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν αναγνωρίστηκε διεθνώς η σημασία της για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, για την κοινωνική συνοχή και την ενεργό συμμετοχή στην οικονομία της γνώσης. Τη γενική αφετηρία του προβληματισμού αποτέλεσε η συνεχής αύξηση της ζήτησης για εκπαίδευση από ενήλικα άτομα που είχαν ήδη αποφοιτήσει από το εκπαιδευτικό σύστημα και είχαν ήδη αναλάβει κοινωνικούς και εκπαιδευτικούς ρόλους πλήρους ή μερικής απασχόλησης.

Στη δημόσια συζήτηση, η Εκπαίδευση Ενηλίκων συνδέθηκε με διάφορα κοινωνικά φαινόμενα και της αποδόθηκαν πολλές επιμέρους λειτουργίες. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων χαρακτηρίζεται ως αναγκαία για την αύξηση της ενεργητικής προσαρμοστικότητας των ατόμων απέναντι σε ταχύρυθμα μεταβαλλόμενες κοινωνικές και γνωστικές απαιτήσεις ενόψει της ραγδαίας ανανέωσης της γνώσης και της εξίσου ταχείας παλαίωσης προηγούμενων γνώσεων. Χαρακτηρίζεται ως αναγκαία για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των ατόμων στην αγορά εργασίας, προκειμένου να διευρυνθούν οι ευκαιρίες απασχόλησης. Επίσης, χαρακτηρίζεται ως μέσο για την αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού ορισμένων κοινωνικών ομάδων που κινδυνεύουν να περιθωριοποιηθούν.

Πέραν αυτών, η Εκπαίδευση Ενηλίκων θεωρείται ότι προωθεί την προσωπική ανάπτυξη του ατόμου (αυτοπραγμάτωση) και την διεύρυνση των δυνατοτήτων του να συμμετέχει στην πολιτική ζωή με πιο ουσιαστικό τρόπο και να είναι σε θέση να επηρεάζει περισσότερο τις πολιτικές αποφάσεις.

1.2 Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη - Ιστορική εξέλιξη

Η ιστορική πορεία της φροντίδας για την εκπαίδευση των ενηλίκων, ξεκινά από τα τέλη του 19^ο αιώνα. Με την άνοδο του εργατικού κινήματος αρχίζουν να αναπτύσσονται τα πρώτα μορφωτικά κινήματα και αναγνωρίζονται οι αξίες της εκπαίδευσης και της ποιότητας ζωής. Τις επόμενες δεκαετίες, μέχρι το τέλος του Β' παγκοσμίου πολέμου, οι αξίες αυτές προωθούνται και αρχίζουν να θεωρούνται πλέον βασικά δικαιώματα του ανθρώπου. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων προσπαθεί να καθορίσει τη φυσιογνωμία της, τα σημεία αναφοράς της και κάνει τα πρώτα βήματα για τη θεσμοθέτησή της .

Στη δεκαετία του '60 η Εκπαίδευση Ενηλίκων αποκτά καινούριες διαστάσεις. Στις χώρες του Τρίτου Κόσμου αναπτύσσονται μεγάλα κινήματα κατά του αναλφαβητισμού, ενώ την ίδια εποχή στις αναπτυγμένες χώρες, και κυρίως στην Ευρώπη, η Εκπαίδευση Ενηλίκων παίρνει τη μορφή της επαγγελματικής κατάρτισης και επιμόρφωσης. Αυτή η τάση, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, γίνεται βασική στρατηγική στην δεκαετία του '80, λόγω της οικονομικής κρίσης.

Η εκπαίδευση ενηλίκων επιχειρείται να γίνει εργαλείο ρύθμισης και άμβλυνσης των νέων οξυμένων προβλημάτων που δημιουργούν οι αλλαγές στην αγορά εργασίας. Προσανατολίζεται στην κάλυψη των αναγκών για νέες ειδικότητες και δεξιότητες που δημιουργούνται λόγω της εισδοχής των νέων τεχνολογιών. Παράλληλα από τότε αρχίζει να διαφαίνεται η ανάγκη αντιμετώπισης των προβλημάτων κοινωνικού χαρακτήρα, όπως η ανάγκη για κοινωνική ένταξη μεγάλων κατηγοριών πληθυσμού που περιθωριοποιεί η οικονομική κρίση. Έτσι η Εκπαίδευση Ενηλίκων μέσα στις επιδιώξεις της συμπεριλαμβάνει και πολιτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου που ονομάζουμε Κοινωνικό Αποκλεισμό (Rogers, 2001: 30)

Συγκεκριμένα, από τις αρχές της δεκαετίας του '80 παρατηρείται στις ευρωπαϊκές χώρες, αλματώδης ανάπτυξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Οι εξελίξεις στο οικονομικό – τεχνολογικό επίπεδο αιφνιδίασαν τις ευρωπαϊκές χώρες. Βρέθηκαν αντιμετώπιες με απότομες αλλαγές που αφορούσαν στις διαδικασίες της παραγωγής και οργάνωσης της εργασίας. Η τεχνολογία άρχισε να υποκαθιστά ραγδαία την εργατική δύναμη. Αποτέλεσμα ήταν να προκληθεί σημαντική διαρθρωτική ανεργία, έλλειψη εξειδικευμένου εργατικού προσωπικού και ταυτόχρονα απαξίωση των δεξιοτήτων του υπάρχοντος προσωπικού. Οι κυβερνήσεις της περιόδου εκείνης, οι

περισσότερες από τις οποίες ακολουθούσαν νεοφιλελεύθερη – νεοσυντηρητική πολιτική, για να αντιμετωπίσουν την κατάσταση, προώθησαν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που σχετίζονταν με την απασχόληση. Κέρδισε έδαφος η κατάρτιση ανέργων μακράς διάρκειας, καθώς και η ενδοεπιχειρησιακή κατάρτιση.

Με άλλα λόγια, η Εκπαίδευση Ενηλίκων τέθηκε στην υπηρεσία της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και της απασχολησιμότητας. Έγινε εργαλείο για την βελτίωση της προσαρμοστικότητας των επιχειρήσεων και την αύξηση των πιθανοτήτων εύρεσης ή διατήρησης θέσεων απασχόλησης.

Ωστόσο, έγινε αντιληπτό ότι αυτός ο μονομερής χειρισμός της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, από την οικονομική μόνο σκοπιά, ήταν ανεπαρκής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Το κρίσιμο ζήτημα δεν ήταν η κατάρτιση των ατόμων σε σχέση με συγκεκριμένες θέσεις εργασίας, γιατί, πρώτον, σε λίγο καιρό αυτές οι θέσεις εργασίας άλλαζαν περιεχόμενο και απαιτήσεις ή καταργούνταν και δεύτερον, η εξειδικευμένη κατάρτιση δεν απευθυνόταν στον εκπαιδευόμενο ως συνολική προσωπικότητα και δεν εξυπηρετούσε τις βαθύτερες ανάγκες του. Δεν ήταν σε θέση να υποστηρίξει το σύγχρονο άνθρωπο που ήταν έρμαιο συνεχών αλλαγών και πιέσεων στη ζωή του και τη δουλειά του, γεγονός που είχε σαν αποτέλεσμα να χάνει κάθε τόσο την ισορροπία του και κατ' επέκταση την ενεργητικότητά του, τη διάθεσή του να αναδιοργανωθεί και να επαναπροσανατολιστεί.

Όπως ήταν λογικό, στα μέσα της δεκαετίας του '90 άρχισαν να λαμβάνονται δραστικά μέτρα. Τέθηκε πλέον επιτακτικά το αίτημα να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στις κοινωνικές ανάγκες των ατόμων, στη σύσφιξη της κοινωνικής συνοχής, στη συμμετοχή όλων στα πεδία που τους αφορούν: στην πολιτική, στην τοπική αυτοδιοίκηση, στην εκπαίδευση. Και έγινε, επίσης, κατανοητό ότι η εκπαίδευση ενηλίκων θα μπορούσε να συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση, εάν έπαυε να ταυτίζεται με την εξειδίκευση και αποκτούσε πιο διευρυμένο χαρακτήρα. Δηλαδή, να παρέχει στα άτομα όχι μόνο τεχνικές γνώσεις, που συνδέονται με την απασχόληση, αλλά και κοινωνικές δεξιότητες, όπως εκείνες της θέσης στόχων, της δυνατότητας εξεύρεσης εναλλακτικών λύσεων, της επικοινωνίας, της συνεργατικότητας, της αναζήτησης ποιότητας. Και το βασικότερο, να παρέχει την ικανότητα παραγωγής νέων γνώσεων, δηλαδή το «να μαθαίνει κανείς να μαθαίνει», πράγμα που θα βοηθούσε τον καθένα να προσαρμόζεται στις κοινωνικές αλλαγές και, στο πεδίο της απασχόλησης, να δημιουργεί ή να αναδημιουργεί δουλειές.

Μέσα στο πλαίσιο αυτό, θα έπρεπε αφενός να δημιουργηθούν νέα, αυτοτελή προγράμματα που να προσφέρουν αυτές τις κοινωνικές δεξιότητες και τις δεξιότητες μάθησης.

Αφετέρου, θα έπρεπε τα προγράμματα κατάρτισης και επιμόρφωσης να εμπλουτιστούν με αυτά τα στοιχεία, πράγμα που θα προϋπέθετε μια άλλη λογική στο σχεδιασμό των προγραμμάτων, βασισμένη στις αρχές της ενεργητικής μάθησης, της ανάπτυξης της κριτικής σκέψης, της μάθησης μέσα από την πράξη, της ανοιχτής επικοινωνίας ανάμεσα στον εκπαιδευτή και τους συμμετέχοντες. Θα προϋπέθετε ακόμη το μετασχηματισμό του ρόλου του εκπαιδευτή, ο οποίος ήταν αναγκαίο να γίνει από απλός μεταδότης γνώσεων συντονιστής, εμπνευστής, καταλύτης και διαμεσολαβητής ανάμεσα στο προς μελέτη αντικείμενο και τους συμμετέχοντες.

Επιπλέον, έγινε αντιληπτό ότι, για να αποκτήσει ο σύγχρονος άνθρωπος αυτά τα εφόδια, θα έπρεπε να ενεργήσει όχι μόνο ο τομέας της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, αλλά και ολόκληρο το εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς και η άτυπη εκπαίδευση, δηλαδή οι φυσικές δραστηριότητες της καθημερινής κοινωνικής και εργασιακής ζωής, μέσα από τις οποίες αποκτούμε νέες γνώσεις και δεξιότητες. Επομένως, θα έπρεπε να δοθεί έμφαση στη *διά βίου μάθηση*, που αποτελεί τη σύνθεση όλων αυτών των συμπληρωματικών μορφών εκπαίδευσης.

Ένα πρώτο βήμα προς τις νέες κατευθύνσεις εκδηλώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1996, όταν το έτος αυτό ανακηρύχθηκε «Ευρωπαϊκό Έτος Εκπαίδευσης και Διά Βίου Κατάρτισης». Ταυτόχρονα η Επιτροπή κυκλοφόρησε το *Λευκό Βιβλίο: Διδασκαλία και Μάθηση προς την Κοινωνία της Γνώσης*, στο οποίο καταγράφονταν οι νέες προοπτικές. Χαρακτηριστικά στο *Λευκό Βιβλίο* αναφέρεται:

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση, περισσότερο απ' ό,τι στο παρελθόν, θα αποτελέσουν τις κύριες συνιστώσες της ταυτότητας καθενός, της κοινωνικής προόδου και της προσωπικής ανάπτυξης....Το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η ακτινοβολία της, θα προκύψουν σε πολύ μεγάλο βαθμό από την ικανότητά της να παρακολουθήσει την κίνηση προς την κοινωνία της γνώσης. Θα πρέπει να αποκτήσουμε τα μέσα για να αναπτυχθεί στο πλαίσιο της η διάθεση για διά βίου εκπαίδευση και κατάρτιση (Rogers, 2001: 35).

Αυτή ήταν μία πρώτη κίνηση, ωστόσο δε σήμαινε ότι άλλαξαν ολοκληρωτικά στο ευρωπαϊκό επίπεδο οι αντιλήψεις και κυρίως οι πρακτικές που ήθελαν την Εκπαίδευση Ενηλίκων να υπηρετεί πρωτίστως την οικονομική σκοπιμότητα. Στα χρόνια που ακολούθησαν έγιναν πολλές συζητήσεις και αντιπαραθέσεις. Τελικά κέρδισε έδαφος η αντίληψη που θεωρεί την εκπαίδευση ενηλίκων (και γενικότερα τη διά βίου μάθηση) ως μέσο καταλυτικής σημασίας που βοηθάει να αναπτύσσεται όχι μόνο η οικονομία και η απασχόληση, αλλά εξίσου η κοινωνική συνοχή και η ενεργητική συμμετοχή των πολιτών στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Οι πολύπλευρες αυτές διαστάσεις του ζητήματος προσδιορίστηκαν στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που έγινε σε επίπεδο πρωθυπουργών στη Λισσαβόνα, τον Μάρτιο του 2000. Εκεί τέθηκε ο στόχος να γίνει η Ευρωπαϊκή Ένωση την προσεχή δεκαετία η πιο ισχυρή κοινωνία της γνώσης. Ως βασικό μέσο για την επίτευξη του στόχου ορίστηκε η ανάπτυξη δικτύου διά βίου μάθησης, και προσδιορίστηκε ότι η συνακόλουθη ευρωπαϊκή στρατηγική θα βασιστεί στους εξής άξονες:

- Εξασφάλιση καθολικής και συνεχούς πρόσβασης στη μάθηση για την απόκτηση και ανανέωση των γνώσεων που απαιτούνται για τη διαρκή συμμετοχή σε όλους τους τομείς της σύγχρονης δημόσιας ζωής.
- Αισθητή αύξηση των επενδύσεων σε ανθρώπινους πόρους, προκειμένου να δοθεί προτεραιότητα στο πιο σημαντικό πλεονέκτημα της Ευρώπης – στο λαό της.
- Ανάπτυξη αποτελεσματικών μεθόδων διδασκαλίας και μάθησης, καθώς και κατάλληλου περιβάλλοντος για τη συνεχή εκπαίδευση

Στη συνέχεια, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, το Δεκέμβριο του 2000, επιβεβαίωσε τις αποφάσεις της Λισσαβόνας και ψήφισε την «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Ατζέντα», ουσιώδες μέρος της οποίας είναι η ανάπτυξη και επέκταση της διά βίου μάθησης, καθώς και η βελτίωση της ποιότητάς της (Rogers, 2001: 36).

Αυτές οι αποφάσεις των Ευρωπαϊκών Συμβουλίων σηματοδότησαν ορισμένες εξελίξεις που έχουν βαρύνουσα σημασία. Πρώτον, η εκπαίδευση ενηλίκων, ως συστατικό στοιχείο της διά βίου μάθησης τίθεται στο επίκεντρο της ευρωπαϊκής στρατηγικής. Δεύτερον, αναγνωρίζεται η χρησιμότητα όχι μόνο της κατάρτισης και της εκπαίδευσης που παρέχεται από επίσημους θεσμούς, αλλά και των μη επαγγελματικών μορφών εκπαίδευσης ενηλίκων που παρέχονται από κοινωνικούς ή πολιτισμικούς φορείς, συνδικαλιστικές ή πολιτικές οργανώσεις, αθλητικά σωματεία κ.α. Και τρίτον, συναρτάται η αποτελεσματικότητα της μάθησης με ορισμένες βασικές αρχές, επάνω στις οποίες θεμελιώνεται η εκπαίδευση ενηλίκων: την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευομένων, την ανάληψη υπευθυνότητας από αυτούς, την ανάπτυξη της κριτικής τους ικανότητας.

1.3. Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα – Ιστορική εξέλιξη

Από την αρχή ακόμη της σύστασης του ελληνικού κράτους, δόθηκε προτεραιότητα στην εκπαίδευση των ελλήνων πολιτών - και ιδιαίτερα των νέων - με σκοπό την απόκτηση στοιχειωδών τουλάχιστον γνώσεων. Το είδος και το επίπεδο αυτών των γνώσεων, εκτός κάποιων σταθερών, είχε πάντα σχέση με τα χαρακτηριστικά της εποχής. Οι συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες καθιστούσαν φανερή την ανάγκη απόκτησης μεταστοιχειώδους γνώσης αφ' ενός, αλλά και συμπληρωματικής αφ' ετέρου, ακόμη και κατά την ενηλικίωση. Έτσι προέκυψε το πρόβλημα-ανάγκη της εκπαίδευσης των ενηλίκων.

Είναι αποδεκτό ότι η διαμόρφωση και η εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών γενικότερα, αλλά και ειδικότερα ό,τι αφορά στην εκπαίδευση ενηλίκων, αλλά και τους φορείς υλοποίησης, σχετίζεται με τις εκάστοτε συγκεκριμένες ιστορικές συνθήκες και τα πλαίσια των κοινωνικό-οικονομικών, πολιτισμικών και πολιτικών συνθηκών, που με την σειρά τους δημιουργούν δυνατότητες και περιορισμούς. Ιστορικά, η περίοδος εμφάνισης των πρώτων μορφών εκπαίδευσης ενηλίκων στην χώρα μας ανάγεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων εμφανίζεται από το επίσημο κράτος το 1929 όταν με το νόμο 4397/29 η κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου θέτει το πρόβλημα του αναλφαβητισμού των ενηλίκων και την καταπολέμησή του. Αρχικός στόχος στην εν λόγω περίοδο ήταν η ανάπτυξη του αλφαβητισμού και της βασικής παιδείας του πληθυσμού, παρέχοντας στη συνέχεια γνώσεις επαγγελματικής και κοινωνικής κατάρτισης, με έντονο το στοιχείο της ηθικής διαπαιδαγώγησης. Ως φορείς υλοποίησης αναφέρονται κυρίως οι διάφοροι μορφωτικοί σύλλογοι και οι εργατικές ενώσεις, οι οποίες οργάνωναν μαθήματα για τα μέλη τους, καθώς και τα νυκτερινά τεχνικά σχολεία που ιδρύουν τα Επιμελητήρια της Αθήνας και του Πειραιά. Πιο οργανωμένες μορφές εκπαίδευσης ενηλίκων εμφανίστηκαν στο Μεσοπόλεμο, με την ίδρυση νυκτερινών σχολών από το ελληνικό κράτος, στα πλαίσια μιας ευρύτερης προσπάθειας για τον αλφαβητισμό ενηλίκων, αλλά και την αφομοίωση των ξενόφωνων και κυρίως των μειονοτήτων που παραμένουν στην Ελλάδα μετά τις ανταλλαγές πληθυσμών.

Κατεξοχήν επαγγελματική κατάρτιση πρόσφερε ο θεσμός των «Κυριακών Γεωργικών Σχολείων» που λειτουργούσε τις Κυριακές, παραδίδοντας αντίστοιχα μαθήματα στους αγρότες

γεωργικού, ζωοτεχνικού και οικοκυρικού περιεχομένου. Η παραπάνω περίοδος αποτυπώνει προσπάθειες, που διακρίνονται περισσότερο όμως από ένα τυχαίο και αποσπασματικό παρά από ένα οργανωμένο τρόπο υλοποίησης.

Σύμφωνα με την τυπολογία των στρατηγικών εκπαίδευσης, όπως αναφέρεται στο σύγγραμμα του Δημήτρη Βεργίδη «Εκπαίδευση Ενηλίκων: Κοινωνική και οικονομική λειτουργία», τα προγράμματα εκπαίδευσης την περίοδο του μεσοπολέμου εντάσσονται στην πολιτικό-ιδεολογική στρατηγική και στη στρατηγική της συμπληρωματικής κατάρτισης. Με βάση την πολιτικό-ιδεολογική αυτή στρατηγική, η εκπαίδευση αποτελεί ένα ξεκάθαρο πολιτικό και ιδεολογικό μηχανισμό για τη διατήρηση των σχέσεων εξουσίας, καθώς και για την προάσπιση των συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Στο πλαίσιο αυτής της ιδεολογικοπολιτικής λειτουργίας, η εκπαίδευση ενηλίκων αποτέλεσε ένα μηχανισμό επίτευξης εθνικής ομοιογένειας, αλλά και μηχανισμό ελέγχου του πληθυσμού που εγκατέλειπε την ύπαιθρο και οδηγείτο στα αστικά κέντρα λόγω της εμφάνισης της αστυφιλίας.

Παράλληλα με αυτή την κυρίαρχη στρατηγική, δηλαδή την ιδεολογική και ηθικοπλαστική χειραγώγηση των εργαζομένων, αναπτύχθηκαν και δραστηριότητες που είχαν το χαρακτήρα της συμπληρωματικής κατάρτισης. Η ανερχόμενη αστική τάξη στην Ελλάδα κάνει προσπάθειες να καλύψει τις ελλείψεις σε τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση, που δημιουργούνται λόγω του κλασικισμού που κυριαρχεί στην τυπική εκπαίδευση. Κατ' επέκταση, προκειμένου να προσαρμοστεί στις νέες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και τις αλλαγές που αυτές συνεπάγονται στο χώρο της απασχόλησης, λαμβάνει μέτρα, όπως η εξειδίκευση μεσαίων και ανώτερων στελεχών για τη βιομηχανία ή την ίδρυση νυχτερινών τεχνικών σχολείων.

Όμως ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και μετά, εμφανίζεται στο προσκήνιο και η εργατική τάξη, που με τους κοινωνικούς της αγώνες δραστηριοποιείται στον τομέα της κατάρτισης των εργαζομένων, όπως για παράδειγμα διοργανώνοντας μαθήματα από το Εργατικό Κέντρο της Αθήνας, έχοντας ως απώτερο στόχο την κοινωνική και πολιτική τους χειραφέτηση. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ένας συγκεντρωτισμός, όπου κυρίαρχος είναι ο ρόλος του κράτους. Κύριοι φορείς οργάνωσης της εκπαίδευσης ενηλίκων αρχικά είναι το Βασιλικό Εθνικό Ίδρυμα και στη συνέχεια ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού δυναμικού (ΟΑΕΔ), το Υπουργείο Γεωργίας και η Υπηρεσία Λαϊκής Επιμόρφωσης του Υπουργείου Παιδείας.

Στις αρχές του '50 το κράτος άρχισε να οργανώνει επιμορφωτικές δραστηριότητες προνοιακού χαρακτήρα ή απλού επαγγελματικού χαρακτήρα (για αγρότες ή βιοτέχνες), οι οποίες

είχαν έντονα πολιτικοϊδεολογικά στοιχεία. Στα μέσα της δεκαετίας του '50 άρχισαν να αναπτύσσονται δραστηριότητες επαγγελματικής κατάρτισης από μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, καθώς και από ορισμένους δημόσιους φορείς. Το υπουργείο Παιδείας οργάνωνε μαθήματα αλφαριθμητισμού, το υπουργείο Γεωργίας παρείχε γεωργική εκπαίδευση, ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) εκπαίδευση σε εργάτες, ο Ελληνικός Οργανισμός Μικρών Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας (ΕΟΜΜΕΧ) σε βιοτέχνες, το Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας (ΕΛΚΕΠΑ) σε στελέχη επιχειρήσεων.

Το σύνολο αυτών των δραστηριοτήτων δεν είχε μεγάλη έκταση, αν και οι ανάγκες για εκπαίδευση και κατάρτιση ήταν ήδη πολλές, λόγω της αδυναμίας της τυπικής εκπαίδευσης να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, της μαζικής εισόδου των γυναικών στον επαγγελματικό στίβο, της παρουσίας κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων, καθώς και της αυξανόμενης ανεργίας των νέων (Κόκκος, 2002: 40).

Με την είσοδο της Ελλάδας στην ΕΟΚ, το 1981, τα δεδομένα αλλάζουν ραγδαία στο χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων και αυτή υφίσταται ριζικές αλλαγές, τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές. Η χρηματοδότηση από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο είχε ως αποτέλεσμα, στην πρώτη φάση τουλάχιστον, την ποσοτική αύξηση των δράσεων και του αριθμού των συμμετεχόντων σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Κυρίαρχη στρατηγική εκπαίδευσης σε αυτή την πρώιμη περίοδο είναι η συμπληρωματική κατάρτιση. Βασικός στόχος δηλαδή της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι η παροχή συμπληρωματικών εκπαιδευτικών υπηρεσιών, καλύπτοντας έτσι κενά ή ανεπάρκειες του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος. Για παράδειγμα, ο κυρίαρχος προσανατολισμός που υπάρχει στην Ελλάδα προς τη γενική εκπαίδευση έχει οδηγήσει σε υποβάθμιση της τεχνικής – επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατά συνέπεια στη χαμηλή επαγγελματική εξειδίκευση των εργαζομένων, πρόβλημα το οποίο επιχειρείται να αντιμετωπιστεί μέσω της εκπαίδευσης ενηλίκων.

Με βάση, λοιπόν, τη χρηματοδότηση της ΕΟΚ, αλλά και τη συγχρηματοδότηση των επιχειρήσεων με σκοπό την ανάγκη κατάρτισης στελεχών επιχειρήσεων και εξειδίκευσης σε θέματα μάρκετινγκ, οργάνωσης και διοίκησης, που έγινε επιτακτικότερη λόγω του διεθνούς ανταγωνισμού, αναπτύσσονται προγράμματα κατάρτισης στελεχών επιχειρήσεων, καθώς και πτυχιούχων ανέργων, με στόχο αφενός την προσαρμογή των εργαζομένων στις νέες συνθήκες και κατά συνέπεια την αύξηση της παραγωγικότητας, αφετέρου δε την καταπολέμηση της ανεργίας μέσω της παροχής εξειδίκευσης, υιοθετώντας μια άλλη στρατηγική εκπαίδευσης, αυτήν της επιστημονικής εξειδίκευσης.

Βασικός φορέας υλοποίησης δημοσίου χαρακτήρα τη δεδομένη χρονική περίοδο αποτελεί η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (η σημερινή Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων), η οποία, ιδιαίτερα στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της, δημιούργησε χιλιάδες τμήματα μάθησης, κυρίως σε χωριά και μικρές πόλεις, με ποικίλα αντικείμενα κατάρτισης και προκατάρτισης, όπως χειροτεχνία, θέματα αγροτικής παραγωγής, κοινωνικά και πολιτιστικά. Επίσης, ανέπτυξε προγράμματα για παλιννοστούντες, αναλφάβητους, τσιγγάνους, φυλακισμένους κ.α. Το ενδιαφέρον χαρακτηριστικό αυτής της Γενικής Γραμματείας είναι ότι αποτελεί έναν από τους λίγους φορείς στην Ελλάδα που διαθέτουν στελεχιακό δυναμικό, το οποίο έχει επεξεργαστεί τις αρχές και τις μεθόδους εκπαίδευσης ενηλίκων.

Από τα μέσα της δεκαετίας του '80, πλήθος άλλων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων άρχισαν να δραστηριοποιούνται στο πεδίο. Η Κοινότητα χρηματοδότησε αδρά την κατάρτιση στην Ελλάδα μέσω του Α΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (1989 – 1993). Τη συγκεκριμένη στιγμή όμως, η Ελλάδα δεν ήταν έτοιμη για το εγχείρημα. Δεν υπήρχε κεντρικός σχεδιασμός, συντονιστικός φορέας, ούτε ενιαίο νομοθετικό πλαίσιο, που να ορίζει τους αρμόδιους οργανισμούς και τις προδιαγραφές για την εκπαίδευση. Έτσι, πραγματοποιήθηκε πλήθος προγραμμάτων από ποικίλους φορείς, χωρίς, συνήθως, ποιότητα και αποτελεσματικότητα, ενώ ταυτόχρονα παρατηρήθηκαν επικαλύψεις αρμοδιοτήτων και σπατάλη πόρων. Μέσα σ' αυτές τις συνθήκες λοιπόν, δεν διαμορφώθηκαν σαφείς στρατηγικές αναφορικά με οικονομικούς ή κοινωνικούς στόχους.

Αντιμέτωπη με αυτή την κατάσταση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή απαίτησε να τεθούν αυστηρότερες προδιαγραφές στην υλοποίηση των προγραμμάτων και, κυρίως, να πιστοποιηθούν οι φορείς που παρέχουν κατάρτιση. Από την άλλη, συνέχισε αμείωτα τη χρηματοδότηση της κατάρτισης μέσω του Β΄ΚΠΣ (1994 – 1999).

Μια σειρά ρυθμίσεων της πολιτείας κατά την εξαετία αυτή (1994 – 1999) βελτίωσαν κάπως την κατάσταση. Πρώτα δημιουργήθηκε το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης (ΕΚΕΠΙΣ), το οποίο ανέλαβε την αξιολόγηση και πιστοποίηση των φορέων, των προγραμμάτων και των εκπαιδευτών της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης. Μέχρι σήμερα έχει ολοκληρώσει την πιστοποίηση των Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ), καθώς και των Κέντρων Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΚΕΣΥΥ), που ασχολούνται με τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Μόνο αυτές οι δύο κατηγορίες κέντρων έχουν πλέον δικαίωμα να υλοποιούν τα προγράμματα κατάρτισης που χρηματοδοτούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση και συντονίζονται από το υπουργείο Εργασίας. Ωστόσο, υπάρχει πλήθος άλλων προγραμμάτων

Εκπαίδευσης Ενηλίκων, χρηματοδοτούμενων ή μη από την Ευρωπαϊκή Ένωση, τα οποία υλοποιούνται από ποικίλους φορείς μη πιστοποιημένους από το ΕΚΕΠΙΣ.

Μια δεύτερη ρύθμιση ήταν η σύσταση του Εθνικού Παρατηρητηρίου Απασχόλησης με στόχο τη μελέτη των αναγκών σε ανθρώπινο δυναμικό της αγοράς εργασίας και τον προσδιορισμό των σχετικών προς τις ανάγκες αυτές επαγγελματιών. Ταυτόχρονα, δημιουργήθηκαν σε κάθε Νομό Κέντρα Προώθησης της Απασχόλησης με προορισμό να παρέχουν υπηρεσίες επαγγελματικού προσανατολισμού και τοποθέτησης ανέργων σε θέσεις εργασίας. Τέλος, στην ίδια χρονική περίοδο, η Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων του υπουργείου Εργασίας προσπάθησε να εξορθολογίσει την κατανομή των πόρων για την κατάρτιση, να θεσπίσει σύστημα αξιολόγησης των προγραμμάτων, καθώς και να προωθήσει ολοκληρωμένες παρεμβάσεις υπέρ των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Όλα αυτά ήταν απαραίτητες ρυθμίσεις, που όμως βρίσκονταν στο πρώτο στάδιο της λειτουργίας τους και απαιτείτο χρόνος για να αποδώσουν αποτελέσματα. Όταν έκλεισε η δεκαετία του '90, οι ρυθμίσεις της πολιτείας δεν είχαν σταθεί αρκετές για να βελτιώσουν ριζικά την κατάσταση. Τον Ιούνιο του 2000 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκανε συστάσεις προς την Ελλάδα. Σύμφωνα με δημοσίευμα που έδωσε στον Τύπο η αρμόδια Επίτροπος, Άννα Διαμαντοπούλου, τα μείζονα προβλήματα εξακολουθούσαν να είναι αφενός η έλλειψη στρατηγικής και αφετέρου η χαμηλή ποιότητα των προγραμμάτων. Συγκεκριμένα, στη Σύσταση αναφέρονταν τα εξής:

Η Ελλάδα πρέπει να υιοθετήσει μια συνολική στρατηγική για τη διά βίου εκπαίδευση, περιλαμβανομένου του ορισμού στόχων και να βελτιώσει περαιτέρω την ποιότητα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης, προκειμένου να ενισχυθούν τα προσόντα του εργατικού δυναμικού (Εφημερίδα «Τα Νέα», 2000).

Τα τελευταία τρία χρόνια έχουν δρομολογηθεί ορισμένες διεργασίες που αρχίζουν να δίνουν απάντηση στα συσσωρευμένα προβλήματα σχετικά με το θέμα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Πρώτον, το ΕΚΕΠΙΣ ενέγραψε σε Μητρώο, με βάση κυρίως το κριτήριο της διδακτικής εμπειρίας, περίπου 18.000 εκπαιδευτές και του υπουργείου Εργασίας ανακοίνωσε ότι αυτοί θα εκπαιδευτούν πρώτα συστηματικά και στη συνέχεια θα πιστοποιηθούν.

Δεύτερον, η Γενική Γραμματεία Διαχείρισης Κοινοτικών Πόρων πήρε αρκετά μέτρα για την αναβάθμιση της ποιότητας των προγραμμάτων κατάρτισης.

Τρίτον, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων προωθεί σε ένα σύστημα εκπαίδευσης σε νέες δεξιότητες, ιδιαίτερα σε δεξιότητες μάθησης.

Τέταρτον, θεσπίστηκαν για πρώτη φορά πανεπιστημιακές σπουδές στην εκπαίδευση ενηλίκων. Υπάρχει Μονάδα Επιμόρφωσης και Κατάρτισης στο Πανεπιστήμιο Πάτρας, δημιουργήθηκε ειδική κατεύθυνση προπτυχιακών σπουδών στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας και επίσης πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Πέμπτον, τα υπουργεία Εργασίας και Παιδείας συνέστησαν κοινή επιτροπή για την επεξεργασία του Εθνικού Συστήματος Σύνδεσης της Αρχικής και Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης με την Απασχόληση. Κύριος στόχος είναι να αναπτυχθούν διαδικασίες, ώστε η εθνική δημόσια πολιτική που αφορά τόσο την καταγραφή των αναγκών της αγοράς εργασίας όσο και την παρεχόμενη κατάρτιση να εφαρμόζεται με ενιαίο και συγκροτημένο τρόπο.

Ουσιαστικές προσπάθειες για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα φαίνεται να πραγματοποιούνται μετά το 2000 μέσω οργανωμένων δράσεων της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων και του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Ο σχεδιασμός της εκπαιδευτικής πολιτικής για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα έλαβε υπόψη του τον εθνικό διάλογο για τη διά βίου μάθηση και τις θέσεις των φορέων εκπαίδευσης και κατάρτισης στα βασικά μηνύματα του Μνημονίου Διά Βίου Μάθησης (Ιανουάριος – Ιούνιος 2001).

Συγκεκριμένα, η εκκίνηση των αλλαγών στην Εκπαίδευση Ενηλίκων πιστοποιείται με την κυβερνητική απόφαση του υπουργείου Παιδείας για αναμόρφωση και διεύρυνση του ρόλου της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (Ιούνιος 2001). Η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων περιελάμβανε την ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και ειδικότερα των Ενηλίκων, τη μετονομασία της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΓΓΛΕ) σε Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ), την εφαρμογή των προγραμμάτων των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, της Συμβουλευτικής των Γονέων και των γενικότερων προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων, την υπαγωγή του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ) στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων ως φορέα υλοποίησης των προγραμμάτων της και τέλος τη συμμετοχή της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων στο πρόγραμμα του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης του υπουργείου Παιδείας (ΕΠΕΑΕΚ II, 2000 – 2006).

Οι κατευθύνσεις αυτές αποτέλεσαν αντικείμενο ευρύτατων συζητήσεων στο εσωτερικό της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης με βασικούς πυρήνες την αναγκαιότητα ανασχεδιασμού της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, ώστε να ανταποκριθεί στις νέες συνθήκες, καθώς και την ανάγκη του ανασχεδιασμού ώστε να περιλαμβάνει τις καινούργιες εξελίξεις και

ειδικότερα την προοπτική της Διά Βίου Μάθησης που ήδη είχε αρχίσει να αναπτύσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκά Συμβούλια Λισσαβόνας Μάρτιος 2000, Φέιρα Ιούνιος 2000).

Αποτέλεσμα αυτών των συζητήσεων ήταν:

- Η εκπόνηση νομοθετικών ρυθμίσεων για τον καθορισμό του νέου πλαισίου της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης.
- Η διαμόρφωση σχεδίου για τη διεύρυνση των προγραμμάτων με έμφαση την ένταξη στο ΕΠΕΑΕΚ. Το σχέδιο αυτό λάμβανε υπόψη τις ανάγκες εκπαίδευσης, τη συνοχή, τη βιωσιμότητα των σχεδιαζόμενων δράσεων και την αποτελεσματική εφαρμογή τους.

Το σχέδιο αυτό κατέληγε σε μια διευρυμένη εικόνα των δράσεων της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων – Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων που αποδίδεται ως εξής:

*** Μάθηση σε όλη τη διάρκεια της ζωής**

*** Μάθηση σε κάθε χώρο της ζωής**

*** Νέες στρατηγικές μάθησης**

Η εφαρμογή των αρχών αυτών οδήγησε στη διαμόρφωση του παρακάτω χώρου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων: Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, Συμβουλευτική Γονέων, Εθελοντισμός, Πρόγραμμα Μελίνα, Πόλεις Μάθησης.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ελλάδα

2.1. Έννοια και περιεχόμενο του όρου «Εκπαίδευση Ενηλίκων»

Στις μέρες μας, μια σειρά από διεθνείς εξελίξεις στον οικονομικό, τεχνολογικό, κοινωνικό και πολιτισμικό τομέα καθιστά αναγκαία για ολοένα και περισσότερους ενήλικους την απόκτηση ποικίλων γνώσεων και δεξιοτήτων, προσαρμόσιμων στις απαιτούμενες αλλαγές. Στον κόσμο των επιχειρήσεων, η κατάρτιση γίνεται αναπόσπαστο στοιχείο της λειτουργίας τους. Η όξυνση του ανταγωνισμού στα πλαίσια της διεθνοποιημένης οικονομίας, καθώς και οι αλληπάλληλες τεχνολογικές αλλαγές οδηγούν σε νέες μορφές οργάνωσης της εργασίας, οι οποίες με τη σειρά τους απαιτούν την αξιοποίηση εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού, που να είναι ικανό να ανταποκρίνεται στις εξελίξεις.

Αυτές οι εξελίξεις συνεπάγονται ότι ο σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται, για να μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της εποχής μας, ποικίλα και αλληλοσυνδεδεμένα προσόντα, που πρέπει να ανανεώνονται συνεχώς. Χρειάζεται γενική παιδεία, ώστε πέρα από το να διαβάζει και να γράφει, να κατανοεί και να διαχειρίζεται τις αλλαγές, να συνδυάζει και να αναπτύσσει γνώσεις και να έχει κριτήρια επιλογής, καθώς επίσης και τεχνικές γνώσεις.

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μάθηση δεν περιορίζεται πλέον σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή της ζωής του ατόμου και σε ένα καθορισμένο χρόνο. Επεκτείνεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής και περιλαμβάνει το σχολείο, την τοπική κοινότητα, την οικογένεια, την εργασία. Το άτομο λοιπόν εντάσσεται σε μια διαδικασία «διά βίου μάθησης», δηλαδή στην συνεχή κατάρτιση και μάθηση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του.

Στο πεδίο της «διά βίου μάθησης» ή «διά βίου εκπαίδευσης», εντάσσεται η «Εκπαίδευση Ενηλίκων» και αποτελεί ένα μέσο μεγάλης σημασίας για την εύρεση επαγγέλματος, για την εξέλιξη μέσα στο επάγγελμα, για την αλλαγή επαγγέλματος, αλλά και για την προσωπική ανάπτυξη, την τροποποίηση της συμπεριφοράς και τον αυτοκαθορισμό του ατόμου. Ουσιαστικά με τον όρο «**Εκπαίδευση Ενηλίκων**» εννοούμε την *οποιαδήποτε συστηματική μάθηση που πραγματοποιούν οι ενήλικοι, η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξή τους ως άτομα, είτε με τη μορφή συμπλήρωσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης είτε με τη μορφή περαιτέρω κατάρτισης.*

Ωστόσο, θα ήταν καλό να αναφερθεί ότι στο ζήτημα του ορισμού της «Εκπαίδευσης Ενηλίκων», δηλαδή της εκπαίδευσης / μετεκπαίδευσης των ατόμων που έχουν ηλικία μεγαλύτερη εκείνης που έχουν όταν ολοκληρώνουν την υποχρεωτική εκπαίδευση και σε ένα ποσοστό βρίσκονται εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, επικρατούν ασάφειες, καθώς χρησιμοποιούνται όροι, όπως: συνεχιζόμενη, εναλλασσόμενη, διαρκής, αδιάκοπη εκπαίδευση ή μάθηση ή μόρφωση. Αυτή η εννοιολογική ποικιλία οφείλεται στο γεγονός ότι οι διάφοροι όροι που χρησιμοποιούνται αντιπροσωπεύουν και εξυπηρετούν διαφορετικές ιδεολογίες, όπως επίσης και στο γεγονός ότι οι έννοιες και τα αξιολογικά συστήματα που αυτές υποδηλώνουν μετεξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου. Συγκεκριμένα, ο Alan Rogers αναφέρει σχετικά ότι «ένας από τους βασικούς λόγους που δεν υπάρχει συμφωνία στους ορισμούς είναι η διαφορετικότητα που υπάρχει στις εκπαιδευτικές κουλτούρες. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα οι ορισμοί της Εκπαίδευσης Ενηλίκων να είναι διεθνώς εκτενείς στην προσπάθεια να καλυφθούν όλες οι χώρες και όλες οι συνθήκες» (Rogers, 2000: 55).

Για παράδειγμα, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) θεωρεί ότι *η εκπαίδευση ενηλίκων αφορά οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα ή πρόγραμμα σκόπιμα σχεδιασμένο από κάποιον εκπαιδευτικό φορέα, για να ικανοποιήσει οποιαδήποτε ανάγκη κατάρτισης ή ενδιαφέρον, που ενδέχεται να πραγματοποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής ενός ανθρώπου που έχει υπερβεί την ηλικία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης και η κύρια δραστηριότητά του δεν είναι πλέον η εκπαίδευση. Η «σφαίρα» της, επομένως, καλύπτει μη επαγγελματικές, επαγγελματικές, γενικές, τυπικές και μη τυπικές σπουδές, καθώς επίσης και την εκπαίδευση που έχει συλλογικό κοινωνικό σκοπό.* [ΟΟΣΑ, 1977].

Η UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) έχει ευρύτερη άποψη όσον αφορά στο αντικείμενο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων: *«οργανωμένα προγράμματα εκπαίδευσης που παρέχονται προς όφελος και είναι προσαρμοσμένα στις ανάγκες ατόμων που βρίσκονται εκτός του κανονικού σχολικού και πανεπιστημιακού συστήματος και που είναι γενικά πάνω από 15 ετών....οργανωμένη και υποστηριζόμενη εκπαίδευση που σχεδιάζεται για να μεταδώσει συνδυασμό γνώσεων, δεξιοτήτων και πολύτιμα στοιχεία σε όλες τις δραστηριότητες της ζωής»* [UNESCO, 1975].

Συνεπώς, χρησιμοποιεί τον όρο «Εκπαίδευση Ενηλίκων» για να συμπεριλάβει κάθε εκπαιδευτική διεργασία, κάθε περιεχομένου, επιπέδου ή μεθόδου, είτε πρόκειται για τυπική εκπαίδευση είτε όχι, είτε για διεργασία που επεκτείνει χρονικά ή αντικαθιστά την αρχική εκπαίδευση στα σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια, καθώς και για μαθητεία μέσω των οποίων άτομα που θεωρούνται ενήλικα από την κοινωνία στην οποία ανήκουν, αναπτύσσουν τις

ικανότητές τους, εμπλουτίζουν τη γνώση τους, βελτιώνουν τα τεχνικά και επαγγελματικά τους προσόντα ή τα προσανατολίζουν προς άλλη κατεύθυνση και επιφέρουν αλλαγές στη στάση ή στη συμπεριφορά τους με τη διπλή προοπτική της πλήρους προσωπικής ανάπτυξης και της συμμετοχής σε μία εναρμονισμένη και αυτοδύναμη κοινωνική, οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη (Rogers, 2000: 55-56).

2.2. Θεσμικό πλαίσιο

2.2.1. Συνοπτική ιστορική θεώρηση της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Η Λαϊκή Επιμόρφωση ως κρατική δραστηριότητα εμφανίζεται στην Ελλάδα με το νόμο 4397/29 με κύριο θέμα της το πρόβλημα του αναλφαβητισμού των ενηλίκων. Ανάμεσα σ' αυτήν την πρώτη νομοθετική προσπάθεια και αυτές που ακολούθησαν δεν υπήρξε ιστορική συνέχεια. Το 1943 η κατοχική κυβέρνηση με το νόμο 837/43 ιδρύει τη Διεύθυνση Επιμόρφωσης στο υπουργείο Παιδείας με στόχο την προπαγάνδα. Το 1954 με το ν.δ. 3094 ιδρύεται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΕΠΘ) η Κεντρική Επιτροπή Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού (ΚΕΚΑ) και κατά νομούς οι Νομαρχιακές Επιτροπές Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού (ΝΕΚΑ) ως αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες (άρθρο 6) εκπροσωπούμενες από τον πρόεδρό τους, με στόχο την «καταπολέμηση του αναλφαβητισμού».

Το 1965 με το β.δ. 442 η ΚΕΚΑ μετονομάζεται σε Κεντρική Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης και οι ΝΕΚΑ σε Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ), ενώ παράλληλα αλλάζει η σύνθεσή τους (όχι όμως και το λειτουργικό τους πλαίσιο) και διευρύνεται το αντικείμενο της αρμοδιότητάς τους με την παροχή γενικότερα επιμόρφωσης. Το ν.δ. 79/1973 «περί εγγραφών και φοιτήσεως εις τα Νυκτερινά Δημόσια Σχολεία και εξετάσεων διά την απόκτησιν τίτλου σπουδών Δημοτικού Σχολείου» συνδέει άμεσα τις προαναφερόμενες διαδικασίες με τις αρμοδιότητες των ΝΕΛΕ.

Με το π.δ. 417/76 (Οργανισμός ΥΠΕΠΘ) αναδιοργανώνεται η ΚΕΛΕ, δημιουργείται στο ΥΠΕΠΘ Διεύθυνση Επιμόρφωσης Ενηλίκων και εκδίδεται Κανονισμός Λειτουργίας των Κέντρων Επιμόρφωσης, ο οποίος τροποποιείται διαδοχικά το 1979 και 1980. Από το 1981 ο θεσμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης ενεργοποιείται ως κεντρικός άξονας επιμορφωτικής πολιτικής, γεγονός που απεικονίζεται σε διαδοχικές νομοθετικές επεμβάσεις. Το 1982 εκδίδεται νέος Κανονισμός Λειτουργίας της Λαϊκής Επιμόρφωσης που δίνει έμφαση σε συμμετοχικές διαδικασίες. Το 1983 με το ν. 1320 ιδρύεται η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης ως υπηρεσία του ΥΠΕΠΘ και προβλέπονται θέσεις προσωπικού.

Με το άρθρο 10 του ν. 1351/1983 ρυθμίζονται θέματα λειτουργίας των ΝΕΛΕ, παρέχεται νομοθετική εξουσιοδότηση για λεπτομερέστερη ρύθμισή τους με κοινές υπουργικές αποφάσεις και συστήνονται θέσεις ειδικών συνεργατών με σχέση ιδιωτικού δικαίου ορισμένου χρόνου, οι οποίοι στελεχώνουν τα Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ) των ΝΕΛΕ.

Ο νόμος 1416 του 1984 (άρθρο ΙΙ) δίνει τη δυνατότητα στις δημόσιες υπηρεσίες για σύναψη προγραμματικών συμβάσεων με την τοπική αυτοδιοίκηση, δεδομένο που αξιοποιείται από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης για την υλοποίηση των προγραμμάτων της. Με το άρθρο 21 του ν. 1476/84 ρυθμίζονται ιδιαίτερα οργανωτικά ζητήματα και παρέχεται ειδική εξουσιοδότηση για νέο Κανονισμό Λαϊκής Επιμόρφωσης. Με την υπ' αριθμόν Γ5/327 απόφαση των υπουργών Προεδρίας και ΕΠΘ (ΦΕΚ 37 Β/24-1-85) γίνεται ανασύνθεση ΚΕΛΕ και ΝΕΛΕ και επαναπροσδιορίζονται οι αρμοδιότητές τους (Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Υπουργείο Εθνικής παιδείας και Θρησκευμάτων, 2004: 143 - 146).

Με το νόμο 1558/85 (άρθρο 26) η ΓΓΛΕ συνιστάται ως αυτοτελής Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης υπαγόμενη στο υπουργείο Πολιτισμού και προβλέπεται η σύσταση οργανισμού λειτουργίας της. Την 31-1-1985 (ΦΕΚ 794 Β) εκδίδεται νέος Κανονισμός Λειτουργίας Λαϊκής Επιμόρφωσης, ο οποίος εξακολουθεί να ισχύει, παρ' ό,τι οι αλλαγές που επέφεραν στη συνέχεια άλλα νομοθετήματα – ιδίως αυτά που θέσπισαν τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση – θέτει σοβαρά ζητήματα ως προς την έκταση και τον τρόπο εφαρμογής του.

Με το νόμο 1832/89 (ΦΕΚ 54 Α/17-2-89, άρθρο 53) το προσωπικό των υπηρεσιών Λαϊκής Επιμόρφωσης που καλύπτει πάγιες και διαρκείς ανάγκες – ιδίως Υπεύθυνοι Κέντρων Λαϊκής Επιμόρφωσης και μέλη των ΣΛΕ – κατατάσσονται σε προσωρινές θέσεις μόνιμων υπαλλήλων. Το 1989 (π.δ. 132, ΦΕΚ 64 Α/3-5-89) δημοσιεύεται ο Οργανισμός της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Με το π.δ. 386/91 (ΦΕΚ 139 Α) η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης μεταφέρεται από το υπουργείο Πολιτισμού στο υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Με την αριθ. ΣΤ5/54 απόφαση των υπουργών Προεδρίας και ΕΠΘ (ΦΕΚ 573 Β/21-9-92, άρθρο 5) καταργούνται τα Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης.

Το άρθρο 45 του νόμου 2093/92 (ΦΕΚ 181 Α) παρέχει στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης και στις Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης δυνατότητα επιχορηγήσεων και χρηματοδοτήσεων φορέων που υλοποιούν επιμορφωτικά προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το ΕΚΤ.

Το 1994, με την ίδρυση νομαρχιακής αυτοδιοίκησης (ν. 2218/94, ΦΕΚ 90 Α) μαζί με άλλες δημόσιες υπηρεσίες που δεν εξαιρούνται από τη διάταξη (άρθρο 3) οι ΝΕΛΕ μεταφέρονται στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Με το νόμο 2247/94 (ΦΕΚ 182 Α, άρθρο Ι) οι επιμορφωτές Λαϊκής Επιμόρφωσης εξαιρούνται από το ενιαίο σύστημα προσλήψεων του Δημοσίου (εξακολουθούν να προσλαμβάνονται με ειδική διαδικασία του Κανονισμού Λαϊκής Επιμόρφωσης).

Το 1995 με το άρθρο 4 του ν. 2327 (ΦΕΚ 156 Α), ιδρύεται ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου εποπτευόμενο από τον υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με σκοπό την εκτέλεση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων. Με την παρ. 8, το ΙΔΕΚΕ (Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης και Κατάρτισης), που στο αρχικό σ/ν προβλεπόταν ως τεχνικό εκτελεστικό όργανο της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης, αναλαμβάνει την ευθύνη των ΚΕΚ που ίδρυσε η ΓΓΛΕ. Το ΙΔΕΚΕ δεν έχει λάβει ακόμη πλήρη υπόσταση, ουδέποτε ενεργοποιήθηκε προς την κατεύθυνση υλοποίησης των σκοπών του, και η ΓΓΛΕ εξακολουθεί να εκτελεί τα προγράμματά της όπως και πριν από τη θέσπισή του.

Με την υπ' αριθ. 2027074 3478/0022 απόφαση των υπουργών Οικονομικών και ΕΠΘ (ΦΕΚ 371 Β/12-5-97) αναπροσαρμόστηκαν, όπως εξακολουθούν να ισχύουν (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, 2004: 143 -146).

2.2.1.1. Αναμόρφωση Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης

Ρυθμίσεις θεμάτων εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και άλλες διατάξεις. Θέματα Λαϊκής Επιμόρφωσης.

2 Μαΐου 2001

Αρ. Φύλλου 90

Νόμος υπ' αριθ. 2909

Άρθρο 4

1. Η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης, που έχει συσταθεί με το άρθρο 27 παρ. Ι εδ. Έ του Ν. 1558/1985 (ΦΕΚ 137 Α'), μετονομάζεται σε «Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων» (ΓΓΕΕ). Όπου αναφέρεται Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης ή Γενικός Γραμματέας Λαϊκής Επιμόρφωσης νοείται εφεξής η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων και ο Γενικός Γραμματέας Εκπαίδευσης Ενηλίκων αντίστοιχα.

2. Στις αρμοδιότητες της ΓΓΕΕ υπάγονται ο σχεδιασμός, ο συντονισμός και η υλοποίηση, σε εθνικό επίπεδο και στον απόδημο ελληνισμό, ενεργειών που αφορούν στη διά βίου μάθηση και ιδίως:

- Η βασική εκπαίδευση ενηλίκων (αλφαριθμητισμός – συμπλήρωση βασικής εκπαίδευσης).
- Η γενική εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων (συνεχιζόμενη κατάρτιση – κατάρτιση και επιμόρφωση ειδικών κοινωνικών ομάδων – εκμάθηση ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης γλώσσας – νέες τεχνολογίες κ.λ.π.)
- Η κοινωνική και πολιτική εκπαίδευση και επιμόρφωση (εκπαίδευση – επιμόρφωση σε θέματα πολιτισμού – υγείας – περιβάλλοντος και ενημέρωση σε κοινωνικά, πολιτιστικά και ευρωπαϊκά θέματα).
- Η ανοικτή εξ αποστάσεως εκπαίδευση και κατάρτιση, η σύνδεση και συνεργασία με τα εκάστοτε συστήματα ανοικτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, καθώς και η εκπαίδευση εκπαιδευτών.
- Η ευθύνη για τη λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας του άρθρου 5 του Ν. 2525/1997. Όπου στις διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου αναγράφεται

Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ) νοείται εφεξής η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ).

3. α) Το ΙΔΕΚΕ, που προβλέπεται από το άρθρο 4 του Ν. 2327/1995 (ΦΕΚ 156 Α'), υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

4. Οι επιμορφωτές των Νομαρχιακών Επιτροπών Λαϊκής Επιμόρφωσης υπάγονται στην ασφάλιση του ΙΚΑ. Οι εργοδοτικές υποχρεώσεις βαρύνουν τις ΝΕΛΕ και τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Ειδικότερα θέματα και κάθε σχετική λεπτομέρεια ρυθμίζονται με κοινή απόφαση των υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (<http://lawdb.intrasoftnet.com>).

2.2.2. Ίδρυση Ι.Δ.ΕΚ.Ε.

Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων

31 Ιουλίου 1995

Αρ. Φύλλου 156

Νόμος υπ' αριθ. 2327

Κεφάλαιο Α'

Νέοι θεσμοί

Άρθρο 4

1. Ιδρύεται νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με την επωνυμία «Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων» (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.), το οποίο εποπτεύεται από τον υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, έχει έδρα την Αθήνα και μπορεί να ιδρύει παραρτήματά του, ως και Κέντρα Επιμόρφωσης και Επαγγελματικής Κατάρτισης.

2. Σκοπός του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. είναι η μελέτη, έρευνα, παροχή πληροφοριών και ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση ενηλίκων και τη λαϊκή επιμόρφωση και ιδίως ο σχεδιασμός, η οργάνωση, και η εκτέλεση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων, η

οργάνωση συστημάτων εκπαίδευσης εξ αποστάσεως, η παραγωγή και διάδοση εκπαιδευτικού και επιμορφωτικού υλικού, η εκτέλεση σχετικών ερευνητικών προγραμμάτων, η καταπολέμηση του αναλφαβητισμού και του κοινωνικού αποκλεισμού, η αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού και η εκτέλεση έργων που αναθέτει η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης.

3. Το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. διοικείται από επταμελές διοικητικό συμβούλιο και γενικό διευθυντή. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου και ο γενικός διευθυντής είναι επιστήμονες αναγνωρισμένου κύρους σε θέματα σχετικά με τους σκοπούς του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. και διορίζονται από του υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων με τριετή θητεία.

4. Το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. επιχορηγείται από τον κρατικό προϋπολογισμό. Άλλοι πόροι του Ι.Δ.ΕΚ.Ε. είναι όσοι αποφασίζονται από το Δ.Σ. και ιδίως τα έσοδα από εκτέλεση ερευνητικών προγραμμάτων και παροχή υπηρεσιών, από εκτέλεση έργων που του αναθέτει η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, από δωρεές, από χρηματοδοτήσεις και επιχορηγήσεις φορέων και οργανισμών της ημεδαπής και αλλοδαπής και από δίδακτρα των συμμετεχόντων στα προγράμματα επιμόρφωσης.

5. Με προεδρικό διάταγμα, που εκδίδεται ύστερα από πρόταση των υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Προεδρίας της Κυβέρνησης και Οικονομικών, καθορίζονται ειδικότερα οι σκοποί του Ι.Δ.ΕΚ.Ε., τα θέματα των αρμοδιοτήτων του Δ.Σ., των μελών του και του Γενικού Διευθυντή, η διάρθρωση των υπηρεσιών, η σύσταση θέσεων προσωπικού, η διαδικασία κατάρτισης εσωτερικού κανονισμού λειτουργίας και κάθε άλλη αναγκαία λεπτομέρεια για την οργάνωση και λειτουργία του. Τα θέματα αποζημίωσης των μελών του Δ.Σ. και του Γενικού Διευθυντή καθορίζονται με κοινή απόφαση των υπουργών Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και Οικονομικών.

7. Με κοινή απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού είναι δυνατή η απόσπαση στο Ι.Δ.ΕΚ.Ε. υπαλλήλων του Δημοσίου και φορέων του δημόσιου τομέα, όπως αυτός ορίζεται στο άρθρο 14 του ν. 2190/1994 (ΦΕΚ 28 Α).

8. Τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.) που ιδρύθηκαν από τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης με τον κανονισμό 815/1984, υπάγονται στο Ι.Δ.ΕΚ.Ε., το οποίο αναλαμβάνει όλες τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα του.

9. Το τελευταίο εδάφιο του άρθρου 45 παράγραφος δ' του ν. 2093/1992 (ΦΕΚ 181 Α') καταργείται (<http://lawdb.intrasoftnet.com>).

2.2.3. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας

Ίδρυση Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας

Νόμος υπ' αριθ. 2525

Άρθρο 5

23 Σεπτεμβρίου 1997

Αρ. Φύλλον 188

1. Με κοινή Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας Θρησκευμάτων και Οικονομικών, μπορεί να ιδρύονται σχολεία δεύτερης ευκαιρίας, για εγγραφή και φοίτηση σε αυτά των νέων που έχουν υπερβεί το 18^ο έτος της ηλικίας τους και δεν έχουν συμπληρώσει την υποχρεωτική εννιάχρονη εκπαίδευση.

2. Η ίδρυση των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας γίνεται ύστερα από εισήγηση του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ) και μετά από συνεργασία με τους οικείους ΟΤΑ για την εξασφάλιση των προϋποθέσεων λειτουργίας αυτών.

3. Στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας εφαρμόζονται ειδικά προγράμματα ταχύρυθμης δημοτικής και γυμνασιακής εκπαίδευσης, η έκταση και το περιεχόμενο των οποίων καθορίζονται με Απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, που εκδίδεται ύστερα από εισήγηση του ΙΔΕΚΕ και γνώμη του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

4. Στα σχολεία δεύτερης ευκαιρίας διδάσκουν εκπαιδευτικοί Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, με απόσπαση ολική ή μερική ή και με ανάθεση υπερωριακής διδασκαλίας. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζονται οι διατάξεις για ανάθεση υπερωριακής διδασκαλίας στα ολόημερα Δημοτικά Σχολεία και Γυμνάσια. Επίσης, είναι δυνατή η πρόσληψη προσωρινών αναπληρωτών και ωρομισθίων εκπαιδευτικών.

5. Στους αποφοίτους των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας χορηγείται απολυτήριο τίτλος, ισότιμος προς το απολυτήριο του Δημοτικού ή του Γυμνασίου, κατά περίπτωση (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, 2004: 143 - 146).

2.3. Σκοπός της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι επιστημονικές, τεχνολογικές και κοινωνικοοικονομικές εξελίξεις είχαν ως αποτέλεσμα τον πολλαπλασιασμό και τη ριζική διαφοροποίηση των γνώσεων που είναι αναγκαίες για την επαγγελματική και την κοινωνική ζωή. Οι ανάγκες οι οποίες οδήγησαν στην ανάπτυξη της εκπαίδευσης ενηλίκων σ' ολόκληρο τον κόσμο διαμόρφωσαν και το περιεχόμενό της, με βάση το οποίο γενικά προσδιορίζονται οι εξής κατηγορίες:

- Κοινωνική κατάρτιση,
- Αλφαριθμητισμός και βασική παιδεία,
- Επαγγελματική κατάρτιση, και
- Αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου

Πιο συγκεκριμένα, οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι ρητοί σκοποί της Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι ***η αναβάθμιση των επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, η κοινωνική συνοχή, η ενεργητική συμμετοχή του πολίτη, και η προσωπική ολοκλήρωση.***

Σύμφωνα με τη σκοποθεσία που προτείνεται στο πλαίσιο της UNESCO, η Εκπαίδευση Ενηλίκων θεωρείται εργαλείο που μπορεί να βοηθήσει στην ενθάρρυνση των εκπαιδευόμενων:

- να υπερνικήσουν προκαταλήψεις και μεροληπτικές πρακτικές,
- να ασχοληθούν με τις νέες τεχνολογικές εξελίξεις,
- να αξιοποιήσουν περισσότερες ευκαιρίες, κυρίως οι γυναίκες, για ισότητα και δικαιοσύνη για τον καθένα,
- προς την ενίσχυση της διεθνούς κατανόησης,
- να κατανοήσουν περισσότερο τους διαφορετικούς πολιτισμούς και οικονομίες (UNESCO, 1997).

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πως η Εκπαίδευση Ενηλίκων, είτε πραγματοποιείται τυπικά ή άτυπα, μέσα σε φυλακές, σε κολέγια, σε αθλητικά και ψυχαγωγικά κέντρα τοπικής αυτοδιοίκησης, σε στρατιωτικές βάσεις, σε σχολεία και κέντρα ειδικής εκπαίδευσης ενηλίκων, σε κέντρα υγείας, σε χώρους πανεπιστημίων, έχει ως κυρίαρχο σκοπό την απόκτηση από τους εκπαιδευόμενους νέων προσόντων, καθώς και την αναβάθμιση και

επικαιροποίηση ήδη υπαρχόντων, για τη δημιουργία μιας κοινωνικής ομάδας ικανής να ανταπεξέλθει επαρκώς στις σύγχρονες εξελίξεις του περιβάλλοντός της.

2.4. Βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Εξετάζοντας το θέμα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων γίνεται συχνά λόγος για τις βασικές εκείνες αρχές στις οποίες θα πρέπει να βασίζεται ο σχεδιασμός των προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων, προκειμένου να επιτυγχάνεται όχι μόνο η κάλυψη των «ελλειμμάτων» της σχολικής εκπαίδευσης, αλλά και η ανάπτυξη νέων βασικών δεξιοτήτων και η αναβάθμιση των ήδη υπαρχόντων γνώσεων τους, ώστε να εξασφαλισθούν οι καλύτερες προϋποθέσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό, να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και σαν αποτέλεσμα να διαμορφώσουν στάση ενεργού πολίτη μέσα στη σύγχρονη κοινωνία.

Ως βασικές αρχές Εκπαίδευσης Ενηλίκων νοούνται οι εξής:

❖ **Σχετικότητα:** Ο ενήλικος αποζητά γνώση σχετική με τα ενδιαφέροντά του. Έχει συγκεκριμένες ανάγκες που επιζητά να καλύψει με τη συμμετοχή του στο εκάστοτε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, προσδοκώντας την προσωπική του εξέλιξη.

❖ **Ενεργητικότητα:** Ο ενήλικος μαθαίνει ενεργητικά. Επιζητά τη συμμετοχή του στη μαθησιακή διαδικασία, συμβάλλοντας κατ' αυτόν τον τρόπο στη διερεύνηση του θέματος που μελετάται κάθε στιγμή.

❖ **Κριτικότητα:** Ο ενήλικος κρίνει την προσφερόμενη γνώση. Για να την αποδεχθεί, πρέπει να του φαίνεται «λογική».

❖ **Αλληλεπιδραστικότητα:** Ο ενήλικος εκπαιδευόμενος θέλει να συμμετέχει σ' αυτό που μαθαίνει. Ο διδάσκων είναι για τον ενήλικο ένας ισότιμος άνθρωπος με περισσότερες γνώσεις, οπότε δε θα διστάσει να τον ρωτήσει εάν έχει απορίες, να εμπλακεί σε συζήτηση μαζί του και να ψάξει μαζί του παράλληλο υλικό, ώστε να εμβαθύνει στο θέμα.

❖ **Περιορισμοί:** Ο ενήλικος έχει σοβαρούς εξωτερικούς περιορισμούς που ενδεχομένως να δυσκολέψουν τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα. Οι περιορισμοί αυτοί είναι συνήθως πολύ ισχυροί για να αγνοηθούν, όπως οικογένεια, εργασία, κοινωνικές σχέσεις, καθώς απορροφούν μεγάλο μέρος του δυναμικού του.

❖ **Προσαρμοστικότητα:** Κάθε ενήλικος μαθαίνει με το δικό του τρόπο, έχει το δικό του μαθησιακό «στυλ». Στη διάρκεια όλων των προηγούμενων χρόνων της ζωής του, κάθε

ενήλικος, έχει διαμορφώσει τις δικές του στρατηγικές μάθησης και αφομοίωσης της γνώσης. Έτσι, λοιπόν, κάθε ενήλικος, χρειάζεται εξατομικευμένη διδασκαλία.

Κεφάλαιο Τρίτο: Φορείς και Προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων

3.1. Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Οι γρήγορες και σημαντικές αλλαγές στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό και τεχνολογικό τομέα που σηματοδοτούν τη σύγχρονη εποχή προβάλλουν επιτακτική την ανάγκη για αναβάθμιση και επικαιροποίηση των γνώσεων και δεξιοτήτων των ατόμων, προκειμένου να ανταποκριθούν στις ολοένα αυξανόμενες απαιτήσεις της επαγγελματικής, κοινωνικής και προσωπικής ζωής. Η ανάγκη για συνεχιζόμενη εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση ώθησαν τα κράτη – μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν πολιτικές στον τομέα της διά βίου μάθησης, δηλαδή στη διεύρυνση της μαθησιακής διαδικασίας και στην παροχή εκπαιδευτικών ευκαιριών σε όλη τη διάρκεια της ζωής των ατόμων.

Ένα από τα βασικότερα εργαλεία προώθησης της διά βίου μάθησης είναι η Εκπαίδευση Ενηλίκων. Στην Ελλάδα, ο φορέας που αναλαμβάνει δράσεις στον τομέα αυτό είναι η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ).

Η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ) υπάγεται στο υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και είναι ο βασικός επιτελικός δημόσιος φορέας στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων που σχεδιάζει, συντονίζει και υλοποιεί σε εθνικό επίπεδο και στον απόδημο ελληνισμό ενέργειες που αφορούν στη διά βίου μάθηση, όπως:

- Η βασική εκπαίδευση ενηλίκων, δηλαδή η καταπολέμηση του αναλφαριθμητισμού και η συμπλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
- Η γενική εκπαίδευση και κατάρτιση ενηλίκων, δηλαδή η παροχή συνεχιζόμενης κατάρτισης, η κατάρτιση και επιμόρφωση ειδικών ομάδων που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό, η υλοποίηση προγραμμάτων εκμάθησης της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας, καθώς και εκπαίδευσης στον τομέα των νέων τεχνολογιών.
- Η κοινωνική – πολιτιστική εκπαίδευση και επιμόρφωση που αφορά σε θέματα πολιτισμού, υγείας και περιβάλλοντος, καθώς και ενημέρωση για θέματα κοινωνικά, πολιτιστικά και ευρωπαϊκά.

- Η ανοιχτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς και η σύνδεση και συνεργασία με τα σύγχρονα συστήματα ανοιχτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.
- Η εκπαίδευση εκπαιδευτών ενηλίκων.

Ωστόσο, θα πρέπει να αναφερθεί ότι πέρα από την Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, που αποτελεί τον κεντρικό φορέα δράσης στο χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, τα τελευταία χρόνια δραστηριοποιούνται και άλλοι φορείς, οι οποίοι δεν χρηματοδοτούνται ή χρηματοδοτούνται εν μέρει από την Ευρωπαϊκή Ένωση και υλοποιούν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης ή εκπαίδευσης μη επαγγελματικού χαρακτήρα. Στους φορείς αυτούς περιλαμβάνονται: το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (επιχορηγούμενες από τη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων), επιχειρήσεις, επιμελητήρια, επιστημονικές ενώσεις και σύλλογοι, κέντρα (εργαστήρια) ελευθέρων σπουδών, κολέγια, σχολές, πολιτιστικοί φορείς (σύλλογοι, δημοτικές επιχειρήσεις, κ.α.), φορείς κατάρτισης στην πληροφορική, φορείς κατάρτισης στις γλώσσες, πανεπιστήμια που πραγματοποιούν επιμορφωτικά προγράμματα, αθλητικές οργανώσεις, πολιτικά κόμματα, συνδικαλιστικές οργανώσεις, φορείς εκπαίδευσης γονέων, κ.α.

3.1.1. Ομάδες – Στόχοι της ΓΓΕΕ

Οι ομάδες – στόχοι των προγραμμάτων και των δράσεων της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι οι ακόλουθες:

- ❖ Γενικός πληθυσμός
- ❖ Εργαζόμενοι
- ❖ Γυναίκες
- ❖ Γονείς
- ❖ Κοινότητες ROMA (τσιγγάνοι)
- ❖ Μετανάστες – Παλιννοστούντες – Πρόσφυγες
- ❖ Φυλακισμένοι
- ❖ Αποφυλακισμένοι
- ❖ Άνεργοι
- ❖ Πρώην χρήστες

- ❖ Νέοι που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό
- ❖ Άτομα τρίτης ηλικίας

3.1.2. Τομείς παρέμβασης της ΓΓΕΕ.

Οι τομείς παρέμβασης της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι οι εξής:

- ✓ Γραμματισμοί και συμπλήρωση της βασικής εκπαίδευσης
- ✓ Ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων και νέων βασικών δεξιοτήτων
- ✓ Αναβάθμιση δεξιοτήτων
- ✓ Επαγγελματική κατάρτιση
- ✓ Επιμόρφωση εκπαιδευτών και εκπαιδευτικών
- ✓ Συμβουλευτική υποστήριξη ειδικών ομάδων (άνεργοι, μετανάστες, τσιγγάνοι, φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι, πρώην χρήστες, νέοι που απειλούνται από κοινωνικό αποκλεισμό και αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών)
- ✓ Εκπαίδευση και επιμόρφωση σε κοινωνικούς και πολιτιστικούς τομείς
- ✓ Παραγωγή εκπαιδευτικού, επιμορφωτικού και οπτικοακουστικού υλικού
- ✓ Διοργάνωση συνεδρίων, σεμιναρίων, ημερίδων και εκδηλώσεων
(<http://www.gsae.edu.gr/Greek/default.htm>)

3.2. Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης

Οι Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ), φορείς υλοποίησης επιμορφωτικών προγραμμάτων της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων, αποτελούν αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης. Σε κάθε νομό η Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΝΕΛΕ) συγκροτείται με απόφαση του νομάρχη, από εκπροσώπους τους οποίους προτείνουν οι συμμετέχοντες τοπικοί φορείς (Τοπική Αυτοδιοίκηση, Εργατικό Κέντρο, Ένωση Αγροτικών ή Γεωργικών Συνεταιρισμών, ΟΑΕΔ κ.ά.).

Οι αρμοδιότητές της συνίστανται στο συντονισμό του επιμορφωτικού έργου σε επίπεδο νομού (έγκριση επιμορφωτικών προγραμμάτων, πρόσληψη επιμορφωτών κτλ.), σύμφωνα με τις

τοπικές ανάγκες και τις κατευθύνσεις της Γενικής Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Για την υλοποίηση των προγραμμάτων λειτουργεί σε κάθε νομό γραφείο ΝΕΛΕ, το οποίο στελεχώνεται από μόνιμους και αποσπασμένους υπαλλήλους (Γραμματέας και προσωπικό). Σήμερα λειτουργούν 54 ΝΕΛΕ σε όλους νομούς της χώρας.

Η Λαϊκή Επιμόρφωση ως δραστηριότητα εμφανίζεται στην Ελλάδα με το νόμο 4397/29, με κύριο θέμα το πρόβλημα του αναλφαβητισμού ενηλίκων. Ακολουθούν διάφορες νομοθετικές παρεμβάσεις, χωρίς όμως ιστορική συνέχεια, και το 1981 ο θεσμός της Λαϊκής Επιμόρφωσης ενεργοποιείται ως κεντρικός άξονας επιμορφωτικής πολιτικής. Στα επόμενα χρόνια, η λειτουργία των ΝΕΛΕ ενισχύεται και αποτελούν πλέον δίκτυο πανελλαδικής εμβέλειας που καλύπτει και τις πιο απομακρυσμένες περιοχές. Το περιεχόμενο της παρεχόμενης εκπαίδευσης αφορά θέματα αλφαβητισμού και συμπλήρωσης βασικής παιδείας, κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα, επαγγελματική προκατάρτιση και κατάρτιση και απευθύνεται στο γενικό πληθυσμό, αλλά και σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Μετά από διαδοχικές νομοθετικές παρεμβάσεις που αφορούν τόσο τη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, όσο και τις Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης, το 1994, με την ίδρυση της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης (νόμος 2218/94), οι ΝΕΛΕ μεταφέρονται μαζί με άλλες δημόσιες υπηρεσίες στη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση.

Από το 2005 προσφέρονται επιμορφωτικά προγράμματα στις παρακάτω θεματικές ενότητες: α) Πολιτισμός – Τέχνες, β) Κοινωνική Οικονομία – Επιχειρηματικότητα, γ) Αγωγή των πολιτών και δ) Προγράμματα για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες. Τα τμήματα μάθησης λειτουργούν ως ολιγομελείς ομάδες, με εξειδικευμένους εκπαιδευτές και κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό, ενώ στους συμμετέχοντες χορηγείται "Πιστοποιητικό Επιμόρφωσης". Τα προγράμματα των ΝΕΛΕ χρηματοδοτούνται από τον προϋπολογισμό της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

3.3. Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Από το 2001 υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ). Το ΙΔΕΚΕ είναι νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου και έχει ως βασικό του σκοπό την τεχνολογική και επιστημονική υποστήριξη των

προγραμμάτων της Γενικής Γραμματείας Εκπαίδευσης Ενηλίκων, καθώς και την υλοποίηση των ενεργειών που αφορούν στη διά βίου μάθηση.

Για την επίτευξη αυτού του βασικού σκοπού εξασφαλίζει την υλικοτεχνική και επιστημονική υποδομή, καθώς και τη διάδοση του εκπαιδευτικού και επιμορφωτικού υλικού. Επιδιώκει την ενσωμάτωση της τεχνολογίας της πληροφορίας και των επικοινωνιών με τη χρήση σύγχρονων εκπαιδευτικών πολυμέσων και εκπαιδευτικού λογισμικού. Εφαρμόζει ειδικά ερευνητικά και επιμορφωτικά προγράμματα για κάθε κατηγορία ενηλίκων. Για το σκοπό αυτό αναπτύσσει συνεργασία με άλλους φορείς, διεθνείς οργανισμούς, ιδρύματα, σχολές και ιδιαίτερα με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο πλαίσιο τέτοιων συνεργασιών εκπονεί μελέτες και διαχειρίζεται ευρωπαϊκά προγράμματα για την Εκπαίδευση Ενηλίκων.

Το ΙΔΕΚΕ διαχειρίζεται τα κάτωθι προγράμματα που του έχουν ανατεθεί από τη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων:

1. Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΚΕΕ)
2. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ)
3. Συμβουλευτική Γονέων (ΣΓ)
4. Εθελοντισμός (Προστατέω τον εαυτό μου και τους άλλους)
5. Εκπαίδευση και Πολιτισμός (Μελίνα)
6. Εκπαίδευση Ενηλίκων Μεταναστών στην Ελληνική Γλώσσα
(<http://www.ideke.edu.gr/LinkPageEU.asp>)

3.3.1. Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Το έργο Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων εντάσσεται στο ΕΠΕΑΕΚ II του υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και συγχρηματοδοτείται από το ΕΚΤ και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) κατά 75%. Τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων συνιστούν μια καινοτόμο προσέγγιση στο πλαίσιο της διά βίου μάθησης και της ισότητας των ευκαιριών στην εκπαίδευση. Αποτελούν το συντονιστικό επίπεδο νομού για την ανάπτυξη των προγραμμάτων, τη συνεργασία με τοπικούς φορείς, αλλά και τη σύνδεσή τους με τον κεντρικό φορέα υλοποίησης, προωθώντας ταυτόχρονα την ιδέα της διά βίου μάθησης σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.

Σκοπός των προγραμμάτων των ΚΕΕ είναι η απόκτηση νέων βασικών δεξιοτήτων και γνώσεων αλλά και η αναβάθμιση και επικαιροποίηση ήδη υπάρχουσών, ώστε να εξασφαλισθούν καλύτερες προϋποθέσεις ισότητας ευκαιριών και ένταξης των εκπαιδευόμενων στην αγορά εργασίας, μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά και διαμόρφωση στάσης ενεργού πολίτη μέσα από την απόκτηση και αναβάθμιση βασικών κοινωνικών δεξιοτήτων. Ο σχεδιασμός των προγραμμάτων έγινε με βάση τις αρχές εκπαίδευσης ενηλίκων, ενώ χρησιμοποιούνται καινοτόμες μέθοδοι διδασκαλίας και ειδικά σχεδιασμένο εκπαιδευτικό υλικό.

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι οργανωμένα γύρω από τις θεματικές περιοχές:

- Υπηρεσίες
- Δικαιώματα
- Χώρος εργασίας
- Νέες τεχνολογίες
- Οικογένεια – σχολείο
- Τοπική κοινωνία
- Ελεύθερος χρόνος – πολιτισμός

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης επιχειρούν να οργανώσουν ένα πλέγμα δραστηριοτήτων τυπικής και μη άτυπης εκπαίδευσης, που απευθύνονται σε νέους και ενήλικους που δεν έχουν ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση, σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (φυλακισμένοι) και να ανταποκριθούν στη ζήτηση εκπαίδευσης σε τεχνολογικά, κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα. Οι δράσεις τους είναι προσανατολισμένες προς τη συμπληρωματική εκπαίδευση, στην αντιμετώπιση του αποκλεισμού και στην προσωπική και κοινωνικό – πολιτιστική ανάπτυξη.

Σε έρευνα αξιολόγησης των Κέντρων Εκπαίδευσης Ενηλίκων κατά το 2004 διαπιστώθηκε ότι ένα ποσοστό των εκπαιδευομένων (14% του συνόλου των ερωτηθέντων) έχει αποφοιτήσει μόνο από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, και 6,6% από τριτάξιο γυμνάσιο. Το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευομένων, το 43,2% του συνόλου, έχει αποφοιτήσει από το 2^ο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (διάφορους τύπους Λυκείου), το 33,8% από ΑΕΙ – ΤΕΙ, και 2% είχαν μεταπτυχιακό τίτλο. Στα ποσοστά αυτά δεν συμπεριλαμβάνονται οι εκπαιδευόμενοι στις φυλακές, οι οποίοι έχουν ακόμη χαμηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης (Βεργίδης, 2004: 11-12).

Φαίνεται, λοιπόν, ότι οι εκπαιδευόμενοι στα ΚΕΕ είναι κυρίως απόφοιτοι του 2^{ου} κύκλου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Διευκρινίζεται ότι οι απόφοιτοι του δημοτικού σχολείου, όπως είναι αναμενόμενο, παρακολουθούν προγράμματα γραμματισμού, τα οποία όμως παρακολουθούν και αρκετοί απόφοιτοι Λυκείου, και ορισμένοι των ΑΕΙ Πρόκειται κυρίως για παλιννοστούντες από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που προσπαθούν να βελτιωθούν στη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Οι απόφοιτοι Λυκείου συμμετέχουν, επίσης σε προγράμματα αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου και κυρίως σε προγράμματα πληροφορικής, όπως και οι απόφοιτοι ΑΕΙ. Οι ηλικιακές ομάδες στις οποίες ανήκαν οι εκπαιδευόμενοι είναι 20 - 25 ετών (17% του συνόλου), 31 - 40 ετών (35%) και άνω των 51 ετών (14,2%).

Σήμερα λειτουργούν δέκα (10) Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στους παρακάτω νομούς: Αττικής (Ηλιούπολη), Αρκαδίας (Τρίπολη), Δωδεκανήσων (Ρόδος), Θεσπρωτίας (Φιλιάτες), Λέσβου (Μυτιλήνη), Ροδόπης (Κομοτηνή), Μεσσηνίας (Καλαμάτα), Πέλλας (Έδεσσα), Σερρών (Σέρρες), Φλώρινας (Φλώρινα). Κατά την περίοδο 2004 – 2006 πρόκειται να λειτουργήσουν επιπλέον δεκατρία (13) Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων στους νομούς: Ανατολικής Αττικής (Παιανία), Αιτωλοακαρνανίας (Θεστιείς), Βοιωτίας (Ορχομενός), Γρεβενών (Γρεβενά), Έβρου (Ορεστιάδα), Κοζάνης (Πτολεμαΐδα), Κορινθίας (Λέχαιο), Μαγνησίας (Βόλος), Λασιθίου (Άγιος Νικόλαος), Πειραιώς (Πειραιάς), Πιερίας (Κατερίνη), Τρικάλων (Τρίκαλα), Φθιώτιδας (Λαμία).

3.3.2. Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας

Πρόκειται για ένα ευέλικτο καινοτομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα, το οποίο στοχεύει στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων που δε διαθέτουν τα απαραίτητα προσόντα και δεξιότητες, ώστε να ανταποκριθούν στις σύγχρονες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Με το πρόγραμμα αυτό παρέχεται η δυνατότητα σε άτομα 18 ετών και άνω που δεν έχουν ολοκληρώσει την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση να αποκτήσουν απολυτήριο Γυμνασίου και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική ζωή.

Πιο συγκεκριμένα, κεντρικοί στόχοι του προγράμματος είναι:

- ❖ Η επανασύνδεση με την εκπαιδευτική διαδικασία ατόμων που έχουν απομακρυνθεί από τη βασική εκπαίδευση

- ❖ Η δημιουργία δικτύων συνεργασίας ανάμεσα στο σχολείο, την τοπική κοινωνία, τον επιχειρηματικό κόσμο και την εκπαίδευση

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα καλύπτει τρεις θεματικές ενότητες:

- ✓ Ανάπτυξη δεξιοτήτων στη γλώσσα, τα μαθηματικά και την επικοινωνία, με ιδιαίτερη έμφαση στις ξένες γλώσσες και την πληροφορική
- ✓ Βασική κατάρτιση και προετοιμασία για την εργασιακή ζωή σε συνεργασία με τις τοπικές αρχές
- ✓ Ανάπτυξη δεξιοτήτων στο πλαίσιο των προσωπικών ενδιαφερόντων των εκπαιδευομένων, όπως άθληση, μουσική, θέατρο κ.λ.π.

Η συνολική διάρκεια του προγράμματος είναι 18 μήνες (δύο εννεάμηνα).

Η ίδρυση Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) προβλέφθηκε στο Λευκό Βιβλίο, στο οποίο αναφέρεται ρητά: «Η ιδέα είναι απλή: να προσφερθούν στους νέους που έχουν αποκλειστεί από το εκπαιδευτικό σύστημα, ή που φαίνεται ότι θα αποκλεισθούν, οι καλύτερες δυνατές καταρτίσεις και η καλύτερη πλαισίωση για να τους ξαναδοθεί αυτοπεποίθηση» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Λευκό Βιβλίο, 1996: 67).

Στην Ελλάδα το πρώτο ΣΔΕ λειτούργησε στο Περιστέρι Αττικής το σχολικό έτος 2000-2001. Σήμερα λειτουργούν 43 Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) και συγκεκριμένα: δέκα (10) στις περιοχές: Αγρινίου (Ν. Αιτωλοακαρνανίας), Αχαρνών (Ν. Αττικής), Ιεράπετρας (Ν. Λασιθίου), Ιωαννίνων (Ν. Ιωαννίνων), Κορυδαλλού (Ν. Αττικής), Νεάπολης (Ν. Θεσσαλονίκης), Πάτρας (Ν. Αχαΐας), Πύργου (Ν. Ηλείας), Περιστερίου (Ν. Αττικής), και Τυλίσου Ν. Ηρακλείου, στο πλαίσιο της Πράξης «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας – Εκπαίδευση Ενηλίκων / Εξάπλωση του θεσμού – Δεύτερη φάση που συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) κατά 75% και το Ελληνικό Δημόσιο κατά 25%.

Επίσης, λειτουργούν και δεκατέσσερα (14) Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) στις περιοχές: Αγίων Αναργύρων (Ν. Αττικής), Αλιβερίου (Ν. Ευβοίας), Άμφισσας (Ν. Φωκίδας), Βόλου (Ν. Μαγνησίας), Καρδίτσας (Ν. Καρδίτσας), Καστοριάς (Ν. Καστοριάς), Λαμίας (Ν. Φθιώτιδας), Λάρισας (Δικαστική Φυλακή - Ν. Λάρισας), Ξάνθης (Ν. Ξάνθης), Ορχομενού (Ν. Βοιωτίας), Πειραιά (Ν. Αττικής), Σερρών (Ν. Σερρών), Τρικάλων (Ν. Τρικάλων) και Φλώρινας (Ν. Φλώρινας), στο πλαίσιο της Πράξης «Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας - Εκπαίδευση Ενηλίκων / Εξάπλωση του Θεσμού - Τρίτη Φάση που συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) κατά 75 % και το Ελληνικό Δημόσιο κατά 25% και οκτώ (8) Σχολεία Δεύτερης

Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) στις περιοχές: Αλεξανδρούπολης (Ν. Έβρου), Γιαννιτσών (Ν. Πέλλας), Δράμας (Ν. Δράμας), Θεσσαλονίκης (Ν. Θεσσαλονίκης), Καλλιθέας (Ν. Αττικής), Κομοτηνής (Ν. Ροδόπης), Λάρισας (Ν. Λάρισας) και Μυτιλήνης (Ν. Λέσβου), που χρηματοδοτούνται 100 % από το Ελληνικό Δημόσιο. Τα Ελληνικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι μέλη του Ευρωπαϊκού Δικτύου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (www.e2c-europe.org).

Τα Ελληνικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι μέλη του Ευρωπαϊκού Δικτύου Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (www.e2c-europe.org). Η ευθύνη για την λειτουργία των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας ανήκει στη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΓΓΕΕ).

Τη διετία 2004 – 2006 σχεδιάζεται η ίδρυση ακόμη είκοσι (20) Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας, ενώ τη διετία 2006 – 2008 σχεδιάζεται η ίδρυση δέκα (10) επιπλέον. Συνολικά το 2008 υπολογίζεται ότι θα λειτουργούν πενήντα (50) Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, 2004: 78).

Όλα τα ΣΔΕ λειτουργούν στο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και παρέχουν στους αποφοίτους απολυτήριο Γυμνασίου. Οι εκπαιδευόμενοι είναι νέοι ηλικίας άνω των 18 ετών και ενήλικοι κατά προτεραιότητα έως 30 ετών, χωρίς να αποκλείονται και οι ενδιαφερόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας.

Επίσης, θεωρείται ενδιαφέρον να επισημανθεί, ότι ο σκοπός των αρμοδίων εκπαιδευτικών αρχών την περίοδο 2000 – 2003 ήταν να ενισχυθεί ο καινοτομικός χαρακτήρας των ΣΔΕ. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας υπογραμμίσθηκε ότι:

«Τα ΣΔΕ λειτουργούν με ανοικτά προγράμματα σπουδών, εφόσον, σύμφωνα με τη φιλοσοφία που τα διέπει, η διδασκαλία θεωρείται πράξη επικοινωνίας και όχι προσπάθεια για επίτευξη προκαθορισμένων στόχων. Το πρόγραμμα σπουδών που αναπτύσσει κάθε ΣΔΕ δεν είναι προϊόν που παράγεται πριν από τη διαδικασία της διδασκαλίας, ούτε δίνεται έτοιμο στους εκπαιδευτικούς για να το εφαρμόσουν. Δεν ελέγχεται μόνο το αποτέλεσμα, αλλά αποτιμάται η ίδια η διαδικασία ως προς τη μορφωτική της αξία, τις δυνατότητες δηλαδή που παρέχει στους εκπαιδευόμενους να αξιοποιήσουν και να αναπτύξουν τη δική τους δυναμική» (Βεργίδης, 2004: 10 – 11).

Για την πραγματοποίηση αυτού του σκοπού απαιτούνται κατάλληλες μέθοδοι αγωγής, διδασκαλίας και διδακτικής, οι οποίες θα πρέπει να είναι συμβατές με τις διακηρυγμένες αρχές

λειτουργίας των ΣΔΕ. Προς αυτή την κατεύθυνση, από τους υπευθύνους του Προγράμματος ΣΔΕ τονίζεται ότι:

«Η διδακτική στα ΣΔΕ στοχεύει να μετατρέψει τα σχολεία από τόπο μετάδοσης της γνώσης σε τόπο παραγωγής της γνώσης. Η επιδίωξη αυτή προσανατολίζει σε αναζήτηση διδακτικών μεθόδων που εθίζουν τους εκπαιδευόμενους στην άμεση και ενεργό εμπλοκή τους στη διαδικασία της μάθησης. Τους εθίζουν σε βιωματικές δημιουργικές ενέργειες και σε ερευνητικό πειραματισμό, στο πλαίσιο των οποίων η παρατήρηση, η μελέτη των δεδομένων, η διαμόρφωση υποθέσεων για τη λύση προβλημάτων, η συζήτηση, ο αναστοχασμός, η κριτική εργασία σε ομάδες οδηγούν εκπαιδευτικούς και εκπαιδευόμενους σε αυτοκατανόηση, σε συνεχή αξιολόγηση και σε επανασχεδιασμό των μαθησιακών δραστηριοτήτων» (Βεργίδης, 2004: 11).

Όπως προκύπτει, τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας είναι εναλλακτικά σχολεία τυπικής εκπαίδευσης, στα οποία επιχειρείται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο περιεχόμενο και στην εκπαιδευτική διαδικασία, προκειμένου οι εκπαιδευόμενοι να βελτιώσουν αφενός την κοινωνικό – οικονομική τους κατάσταση, αφετέρου να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και να βελτιώσουν το κοινωνικό – πολιτιστικό τους επίπεδο.

3.3.3. Πρόγραμμα «Προστατεύω τον εαυτό μου και τους άλλους»

Διυπουργικό πρόγραμμα εθελοντικής δράσης για την αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών. Είναι πρόγραμμα διαχείρισης κινδύνου, στο οποίο συμμετέχουν τα Υπουργεία: Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων (Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων), Εσωτερικών Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης (Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας), Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων (Οργανισμός Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας), Δημόσιας Τάξης (Πυροσβεστικό Σώμα / ΕΜΑΚ), Εμπορικής Ναυτιλίας (Λιμενικό Σώμα), καθώς και οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Γιατροί Χωρίς Σύνορα και Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός. Το Πρόγραμμα υλοποιείται σε συνεργασία με Δήμους και άλλους φορείς (Σχολεία, Νοσοκομεία, ΔΕΗ κ.α.) και εκπαιδεύει ενήλικες σε δεξιότητες διαχείρισης κινδύνου.

Οι θεματικές ενότητες εκπαίδευσης είναι:

- ✓ Πυρκαγιές – Πλημμύρες
- ✓ Σεισμοί – Διασώσεις

- ✓ Ναυτικά Ατυχήματα - Προστασία Θαλασσίου Περιβάλλοντος
- ✓ Πρώτες Βοήθειες - Διαχείριση Καταλισμών
- ✓ Ασύμμετρες Απειλές
- ✓ Γνωσιακές παράμετροι του κινδύνου (Λύση προβλήματος / Λήψη απόφασης - Διαχείριση πληροφορίας – Διαχείριση πανικού – Λειτουργία σε ομάδες).

Μέχρι στιγμής έχουν εκπαιδευτεί περί τους 1500 εθελοντές ανά την επικράτεια και έχουν υλοποιηθεί σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης 20 ημερίδες και διημερίδες για την επιμόρφωση 2500 στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε θέματα διαχείρισης κινδύνου. Το Πρόγραμμα πιστοποιείται με Σύστημα Ποιότητας ISO 9001:2000 και υποστηρίζεται από Εθνικό Δίκτυο Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων και Ερευνητικών Φορέων. Τέλος, έχει τύχει της δημόσιας αναγνώρισης της Επιτρόπου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Περιβάλλον, Margot Wallström και έχει εκπροσωπήσει τη χώρα μας στο 1ο Διεθνές Συνέδριο Εθελοντισμού που πραγματοποιήθηκε στη Γενεύη το 2001 και στο 1ο Ευρωπαϊκό Συνέδριο Πολιτικής Προστασίας που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλες το 2002 (www.ethelontismos.gr)

3.3.4. Εκπαίδευση και πολιτισμός – Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ

Η δημιουργική συμβολή των τεχνών και της καλλιτεχνικής έκφρασης στην ανάδειξη της πολιτισμικής συνιστώσας της εκπαίδευσης, αποτελούν το αντικείμενο έρευνας του προγράμματος «ΜΕΛΙΝΑ – Εκπαίδευση και Πολιτισμός» των υπουργείων Παιδείας και Πολιτισμού της Ελλάδας. Οι δράσεις του προγράμματος αναπτύσσονται με πυρήνα τη σχολική μονάδα και τον εκπαιδευτικό, αλλά αγκαλιάζουν και κάθε χώρο πολιτισμικής αναφοράς και δημιουργίας στην τοπική κοινωνία.

Για την προώθηση των στόχων του, το Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ:

- επεξεργάστηκε συγκεκριμένο μοντέλο επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών σε αντικείμενα τέχνης και πολιτισμού (Μουσική, Εικαστικά, Χορός και Κίνηση, Θεατρικό Παιχνίδι και Οπτικοακουστική έκφραση) και παράλληλα αξιοποίησης σύγχρονων διδακτικών μεθόδων

- σχεδίασε εκπαιδευτικό υλικό για μαθήματα τέχνης και εκπαιδευτικό υλικό με στόχο την ανάδειξη της πολιτισμικής συνιστώσας μαθημάτων του αναλυτικού προγράμματος
- εκπόνησε εκπαιδευτικά προγράμματα επισκέψεων σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς
- οργάνωσε κλιμάκια καλλιτεχνών που επισκέφθηκαν τις σχολικές μονάδες

Στην περίοδο 1995 – 2001, το Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ εφαρμόστηκε σε 92 Δημοτικά Σχολεία στην Ελλάδα (87 Δημόσια και 5 Ιδιωτικά) και σε δύο Δημοτικά Σχολεία της Κύπρου. Από το 2001 και σε συνεργασία με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης, γίνεται εφαρμογή του μοντέλου γενίκευσης του Προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ σε όλα τα Δημοτικά Σχολεία της πόλης και του Νομού Χανίων. Από το 2003 στα Δημοτικά Σχολεία των Νομών Ζακύνθου, Δράμας και Καβάλας. Το συγκεκριμένο Πρόγραμμα στηρίζεται αποκλειστικά σε εθνικούς πόρους (<http://www.prmelina.gr>).

3.3.5. Συμβουλευτική γονέων

Ο κόσμος γύρω μας συνεχώς μεταβάλλεται. Ζούμε σε μια εποχή που τα δεδομένα αλλάζουν συνεχώς και οι εξελίξεις είναι ραγδαίες σε όλους τους τομείς της ζωής. Η οικογένεια δεν αποτελεί εξαίρεση, καθώς οι ρόλοι και οι σχέσεις μεταξύ των μελών της είναι διαφορετικές από εκείνες του παρελθόντος. Οι σημερινοί γονείς προβληματίζονται, καθώς αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην προσπάθεια να μεγαλώσουν σωστά τα παιδιά τους. Αναζητούν τρόπους για να «μάθουν» πώς θα ανταποκρίνονται καλύτερα στο σύνθετο ρόλο τους, ο οποίος δεν στηρίζεται πια μόνο στην εμπειρία, στο ένστικτο και στην αγάπη. Το Πρόγραμμα «Συμβουλευτική Γονέων» έχει ως στόχο να υποστηρίξει τους γονείς στο δύσκολο ρόλο τους, προσφέροντάς τους γνώσεις και ευκαιρίες για προβληματισμό και ανταλλαγή εμπειριών σε θέματα που τους απασχολούν.

Το Πρόγραμμα απευθύνεται:

- σε γονείς παιδιών όλων των ηλικιών
- σε γονείς κάθε εθνικής προέλευσης, ηλικίας και μόρφωσης
- σε μελλοντικούς γονείς

Στο πλαίσιο του προγράμματος προσφέρονται τμήματα μάθησης, τα οποία λειτουργούν ως 20μελείς ομάδες, διάρκειας 40 ωρών. Καταρτισμένοι εκπαιδευτές, με κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό, παρουσιάζουν τα θέματα και δίνουν στους γονείς τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσω ανταλλαγής εμπειριών, αλλά και βιωματικών ασκήσεων.

Τα βασικά θέματα που απασχολούν τους γονείς στα τμήματα είναι:

- Η λειτουργία της οικογένειας ως ομάδας
- Επικοινωνία – διαπροσωπικές σχέσεις
- Ανάπτυξη και εξέλιξη παιδιών και εφήβων
- Οικογένεια και σχολείο

Για την υλοποίηση του Προγράμματος αναπτύσσονται συνεργασίες με Συλλόγους Γονέων και Κηδεμόνων, με Διευθύνσεις και Σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, καθώς και με την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

Α΄ φάση υλοποίησης του Προγράμματος, 2003 – 2004: Λειτουργία 238 τμημάτων σε 14 Νομούς. Λειτουργήσαν 98 τμήματα στην Αττική και 140 τμήματα στην υπόλοιπη Ελλάδα, κατανομημένα (ανά περιφέρεια και νομό ως εξής: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη: Έβρος 7, Καβάλα 6. Κεντρική Μακεδονία: Θεσσαλονίκη 27, Σέρρες 8, Ημαθία 11. Δυτική Μακεδονία: Κοζάνη 8. Θεσσαλία: Μαγνησία 9. Δυτική Ελλάδα: Αιτωλοακαρνανία 13, Αχαΐα 12. Στερεά Ελλάδα: Βοιωτία 8, Εύβοια 8. Πελοπόννησος: Μεσσηνία 9. Κρήτη: Ηράκλειο 14.

Β΄ φάση υλοποίησης του Προγράμματος 2004 – 2005: Προβλέπεται η λειτουργία 254 τμημάτων συμβουλευτικής γονέων σε 51 νομούς. Θα λειτουργήσουν 40 τμήματα στην Αττική και 214 στην υπόλοιπη Ελλάδα, κατανομημένα (ανά περιφέρεια και νομό) ως εξής: Ανατολική Μακεδονία και Θράκη: Έβρος 4, Καβάλα 3, Ξάνθη 4, Δράμα 3, Ροδόπη 4. Κεντρική Μακεδονία: Θεσσαλονίκη 18, Σέρρες 5, Ημαθία 5, Χαλκιδική 3, Κιλκίς 3, Πέλλα 4, Πιερία 3. Δυτική Μακεδονία: Κοζάνη 4, Καστοριά 3, Γρεβενά 3, Φλώρινα 3. Ήπειρος: Θεσπρωτία 3, Ιωάννινα 4, Άρτα 3, Πρέβεζα 3. Θεσσαλία: Μαγνησία 5, Καρδίτσα 4, Λάρισα 6, Τρίκαλα 3. Ιόνια Νησιά: Ζάκυνθος 3, Κέρκυρα 4, Λευκάδα 3, Κεφαλληνία 3. Δυτική Ελλάδα: Αιτωλοακαρνανία 6, Αχαΐα 6, Ηλεία 4. Στερεά Ελλάδα: Βοιωτία 3, Εύβοια 4, Φθιώτιδα 12, Ευρυτανία 3, Φωκίδα 3. Πελοπόννησος: Μεσσηνία 6, Αργολίδα 4, Αρκαδία 3, Κορινθία 4, Λακωνία 4. Βόρειο Αιγαίο: Λέσβος 4, Σάμος 3, Χίος 3. Νότιο Αιγαίο: Κυκλάδες 4, Δωδεκάνησα 4. Κρήτη: Ηράκλειο 6, Λασιθί 4, Ρέθυμνο 4, Χανιά 4.

3.3.6. Εκπαίδευση ενηλίκων μεταναστών

Πρόγραμμα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης σε εργαζόμενους μετανάστες

Η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης αποτελεί βασικό παράγοντα που συντελεί στην αποτελεσματικότερη ένταξη των Μεταναστών σε μια διαφοροποιημένη γλωσσικά και πολιτισμικά κοινωνία από εκείνη της προέλευσής τους, στην ενίσχυση της απασχολησιμότητάς τους και στη βελτίωση της θέσης εργασίας τους. Το πρόγραμμα, το οποίο είναι υπό ένταξη, θα χρηματοδοτηθεί από το ΕΠΕΑΕΚ II και εντάσσεται στην Ενέργεια 1.1.2., Μέτρο 1.1., Πράξη Γ. Έχει σχεδιαστεί από τη Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, ενώ διαχείριση του προγράμματος θα γίνει από το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Απευθύνεται σε εργαζόμενους Μετανάστες ανεξαρτήτου εθνικότητας, καθώς και σε συζύγους Ελλήνων υπηκόων, με στόχο την ομαλότερη ένταξή τους στην ελληνική πραγματικότητα και τη συνοχή της οικογένειας.

Στόχοι του προγράμματος είναι:

- Να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι τις δεξιότητες που απαιτούνται ώστε να ανταποκρίνονται στις επικοινωνιακές καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Μέσω της ανάπτυξης της επικοινωνιακής ικανότητας στα ελληνικά, να εξοικειωθούν οι εκπαιδευόμενοι με τις κοινωνικές συνήθειες, την καθημερινή ζωή, τις συνθήκες διαβίωσης και ό,τι άλλο στοιχειοθετεί την κοινωνική ζωή, την ιστορία και τον πολιτισμό της χώρας.
- Να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι την επικοινωνιακή ικανότητα στα ελληνικά σε τέτοιο βαθμό ώστε, όσοι το επιθυμούν, να είναι σε θέση να ανταποκριθούν σε μια διαδικασία πιστοποίησης ελληνομάθειας.
- Να προωθηθεί η διάδοση της ελληνικής γλώσσας. Τα τμήματα μάθησης σε επίπεδο δομών και διοίκησης θα υποστηριχθούν από τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΚΕΕ), ενώ θα μπορούν να λειτουργούν και εκτός της διοικητικής έδρας των ΚΕΕ, σε χώρους που θα παραχωρούνται μετά από συνεργασία με τοπικούς φορείς.

Προβλέπεται η λειτουργία 31 τμημάτων στην Αττική και 49 τμημάτων στους υπόλοιπους Νομούς που θα λειτουργούν ΚΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, θα αναπτυχθούν τμήματα στους παρακάτω Νομούς: Αττικής, Ροδόπης, Έβρου, Πέλλας, Σερρών, Πιερίας, Κοζάνης, Φλώρινας, Γρεβενών, Θεσπρωτίας, Μαγνησίας, Τρικάλων, Αιτωλοακαρνανίας, Φθιώτιδας, Βοιωτίας, Αρκαδίας, Μεσσηνίας, Κορινθίας, Λέσβου, Δωδεκανήσων, Λασιθίου.

Το πρόγραμμα εκπαίδευσης θα είναι δομημένο σε τρία επίπεδα μάθησης, διάρκειας 100 ωρών το καθένα. Στο τέλος του κάθε επιπέδου θα χορηγείται βεβαίωση. Στο τέλος του Β' και Γ' επιπέδου του προγράμματος, όσοι από τους εκπαιδευόμενους το επιθυμούν, θα μπορούν να συμμετάσχουν στις εξετάσεις πιστοποίησης επάρκειας της ελληνομάθειας. Κάθε κύκλος σπουδών θα διαρκεί τέσσερις μήνες. Σε όλους τους χρονικούς κύκλους θα μπορούν να λειτουργούν τμήματα μάθησης και των 3 επιπέδων. Στα τμήματα μάθησης, τα οποία θα είναι 15μελή, θα μπορούν να εντάσσονται εκπαιδευόμενοι μετά από σχετική αίτησή τους (www.ideke.edu.gr).

3.4. Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Τον Ιανουάριο του 2004 ιδρύθηκε η Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων, που αποτελεί μη κερδοσκοπικό οργανισμό. Σύμφωνα με το καταστατικό της, αποβλέπει στην ανάπτυξη του επιστημονικού και επαγγελματικού πεδίου της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και των επαγγελματικών ικανοτήτων των μελών της, αλλά και στην ενίσχυση της μεταξύ τους επικοινωνίας και αλληλεγγύης.

Η Ένωση αναπτύσσει δραστηριότητες εκπαιδευτικές (συνέδρια, ημερίδες, σεμινάρια), ερευνητικές, ενημερωτικές (διάδοση πληροφοριών για όλες τις δραστηριότητες Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης), καθώς και τεκμηρίωσης (βάσεις δεδομένων, βιβλιοθήκη).

Η Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων εκδίδει το επιστημονικό περιοδικό «*Εκπαίδευση Ενηλίκων*», που είναι το πρώτο αυτού του είδους που κυκλοφορεί στην Ελλάδα.

3.5. Ευρωπαϊκό πρόγραμμα «Σωκράτης»

Το Πρόγραμμα «Σωκράτης» είναι ένα ευρωπαϊκό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που στοχεύει στην προώθηση της ευρωπαϊκής διάστασης και στη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ των συμμετεχουσών χωρών. Η φιλοδοξία του προγράμματος είναι η ανάπτυξη της Ευρώπης της Γνώσης μέσω:

- Της προώθησης της διά βίου εκπαίδευσης
- Της πρόσβασης όλων στην εκπαίδευση και
- Της απόκτησης τυπικών προσόντων και αναγνωρισμένων δεξιοτήτων.

Συνολικά στο Πρόγραμμα «Σωκράτης» συμμετέχουν 31 χώρες, οι οποίες είναι:

- Τα 25 Κράτη – Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Αυστρία, Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Δανία, Ελλάδα, Ηνωμένο Βασίλειο, Ισπανία, Ιταλία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σουηδία, Φιλανδία, , Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία και Σλοβενία
- Οι τρεις χώρες ΕΖΕΣ / ΕΟΧ: Ισλανδία, Λιχτενστάιν, Νορβηγία
- Οι υπονήφιες χώρες: Βουλγαρία, Ρουμανία και Τσεχία

Το Πρόγραμμα προβλέπει δύο κύρια είδη δράσεων: το πρώτο περιλαμβάνει τις Δράσεις 1,2,3 που αφορούν στα τρία βασικά στάδια της εκπαίδευσης (σχολική, τριτοβάθμια και εκπαίδευση ενηλίκων) και το δεύτερο περιλαμβάνει τις Δράσεις 4,5,6,7,8 που αφορούν εγκάρσια μέτρα σε τομείς, όπως οι γλώσσες, οι τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών, οι ανταλλαγές πληροφοριών, η καινοτομία, η διάδοση των αποτελεσμάτων, οι κοινές δράσεις και η αξιολόγηση του προγράμματος. Ύστερα από το πρώτο στάδιο εφαρμογής του (1995 – 1999), το Πρόγραμμα «Σωκράτης» έχει μπει στη δεύτερη φάση του διάρκειας επτά ετών (2000 – 2006).

Επιγραμματικά οι δράσεις είναι οι εξής:

- ❖ Comenius: Σχολική Εκπαίδευση
- ❖ Erasmus: Τριτοβάθμια Εκπαίδευση
- ❖ Grundtvig: Εκπαίδευση Ενηλίκων
- ❖ Lingua: Εκμάθηση Ευρωπαϊκών Γλωσσών
- ❖ Minerva: Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση
- ❖ Παρατήρηση και Καινοτομία των Εκπαιδευτικών Πολιτικών και Συστημάτων
- ❖ Κοινές Δράσεις με τα άλλα Ευρωπαϊκά Προγράμματα
- ❖ Συνοδευτικά Μέτρα

3.5.1. Δράση GRUNDTVIG: Εκπαίδευση Ενηλίκων

Η δράση Grundtvig αναφέρεται στην εκπαίδευση ενηλίκων και απευθύνεται σε όλους τους ενηλίκους, οι οποίοι επιστρέφουν στην εκπαίδευση για να αποκτήσουν νέα επαγγελματικά προσόντα, φροντίζοντας την προσωπική και επαγγελματική τους ανάπτυξη. Ως «ενήλικες» στο πλαίσιο της ενέργειας Grundtvig νοούνται όλα τα άτομα ηλικίας άνω των 25 ετών, καθώς επίσης και τα άτομα ηλικίας 16 – 24 ετών, τα οποία δε συμμετέχουν πλέον σε αρχική εκπαίδευση σε ανώτερο δευτεροβάθμιο επίπεδο στο πλαίσιο του επίσημου σχολικού εκπαιδευτικού συστήματος των συμμετεχουσών χωρών.

Οι κύριοι επιχειρησιακοί στόχοι της ενέργειας Grundtvig έχουν ως εξής:

- Προαγωγή της ευρωπαϊκής συνεργασίας στη διά βίου εκπαίδευση, ιδίως μεταξύ των φορέων εκπαίδευσης ενηλίκων ή ενισχυτικής εκπαίδευσης
- Βελτίωση της κατάρτισης των ατόμων, τα οποία απασχολούνται στην εκπαίδευση ενηλίκων, με την ευρεία έννοια με την οποία ορίζεται στο πλαίσιο της ενέργειας Grundtvig
- Προαγωγή της ανάπτυξης συγκεκριμένων «προϊόντων» και άλλων αποτελεσμάτων με ευρύτερες δυνατότητες σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες
- Προώθηση του διαλόγου για τη διά βίου εκπαίδευση και συμβολή στη διάδοση των ορθών πρακτικών.

Η ενέργεια Grundtvig διαίρεται σε τέσσερις επιμέρους ενέργειες:

- GRUNDTVIG 1: Σχέδια Ευρωπαϊκής συνεργασίας
- GRUNDTVIG 2: Εκπαιδευτικές συμπράξεις
- GRUNDTVIG 3: Ατομικές υποτροφίες για την κατάρτιση προσωπικού εκπαίδευσης ενηλίκων
- GRUNDTVIG 4: Δίκτυα GRUNDTVIG

Η διαχείριση των ενεργειών GRUNDTVIG 1 και 4 διεξάγεται κεντρικά από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και των ενεργειών GRUNDTVIG 2 και 3 σε αποκεντρωμένη βάση από τις Εθνικές Μονάδες Συντονισμού, οι οποίες ορίζονται από τις συμμετέχουσες χώρες (www.ypepth.gr).

Κεφάλαιο Τέταρτο: Ενήλικοι Εκπαιδευόμενοι

4.1. Η έννοια της ενηλικιότητας

Αναφέρθηκε νωρίτερα ότι ο βασικός λόγος για τον οποίο η Εκπαίδευση Ενηλίκων αποτελεί αυτόνομο επιστημονικό πεδίο, διαφορετικό από εκείνο των επιστημών της αγωγής που ασχολούνται με τα παιδιά και τους εφήβους, είναι ότι οι ενήλικες ως εκπαιδευόμενοι, έχουν τα δικά τους χαρακτηριστικά, τις δικές τους ανάγκες και διαθέσεις απέναντι στη μάθηση. Καλό λοιπόν θα ήταν αρχικά να συγκεκριμενοποιήσουμε την έννοια της ενηλικιότητας και κατόπιν να κατανοήσουμε πως μαθαίνουν οι ενήλικες, και ειδικά το σε τι διαφέρουν οι ανάγκες τους από τα παιδιά.

Από νομικής πλευράς, κάθε πολίτης που συμπληρώνει το 18^ο έτος της ηλικίας του, θεωρείται ενήλικος. Αυτή η προσέγγιση όμως δε φαίνεται να μας καλύπτει, καθώς υπάρχουν και άλλες απόψεις ως προς την έννοια της ενηλικιότητας. Το 1976 η UNESCO προσδιόρισε ότι ενήλικος είναι αυτός που θεωρείται ενήλικας στην κοινωνία που ζει. Επιπλέον, διάφοροι ερευνητές (π.χ. Jarvis, 1983) δηλώνουν ότι ενήλικας είναι αυτός που αναγνωρίζει τον εαυτό του σαν ενήλικα και αναγνωρίζεται επίσης από τους άλλους σαν τέτοιος. Άλλες απόψεις υποστηρίζουν ότι η ενηλικιότητα είναι η αποδοχή συγκεκριμένων «ενήλικων» ρόλων μέσα στην κοινότητα, όπως αυτοί του εργαζόμενου, του συζύγου ή του συντρόφου, του γονέα, ρόλοι που διαφοροποιούν καλύτερα τους ενήλικες από τα παιδιά, απ' ότι η χρονολογική ηλικία.

Για μια πιο ικανοποιητική προσέγγιση, οφείλουμε να δούμε το θέμα από κοινωνική σκοπιά και να αναζητήσουμε τα χαρακτηριστικά εκείνα που προσδίδουν στο άτομο τη χροιά του ενήλικου. Σύμφωνα με τις απόψεις πολλών ερευνητών (Rogers – 1999, Knowles – 1990, Κόκκος – 1999), τα χαρακτηριστικά αυτά είναι:

- ❖ Η **ωριμότητα**, η ικανότητα δηλαδή για κρίση, για αυτοτοποθέτηση στην κοινωνία και υπευθυνότητα στις πράξεις του. Ο ενήλικας έχει αναπτύξει το δυναμικό τους σε πληρέστερο βαθμό από τα παιδιά.
- ❖ Η **αίσθηση προοπτικής**, η ικανότητα δηλαδή για λήψη αποφάσεων, καθορισμό πορείας και η εκτέλεση των σχετικών ενεργειών. Ο ενήλικας έχει μεγαλύτερη αίσθηση προοπτικής σε σχέση με τον εαυτό του. Δε νιώθει ότι είναι το κέντρο του κόσμου, όπως αισθάνονται πολλά παιδιά. Από την άλλη δεν νιώθει και

ασήμαντη ύπαρξη, αλλά αντιμετωπίζει τον εαυτό του με ισορροπημένο τρόπο μέσα στον κόσμο που ζει.

- ❖ Η **αυτονομία**, η επιδίωξη δηλαδή εσωτερικής και εξωτερικής ισορροπίας, η προσαρμοστική ικανότητα και η εκούσια συμπεριφορά. Ο ενήλικας έχει μεγαλύτερη ευθύνη, όχι μόνο για τον εαυτό του, αλλά και για τους άλλους και δικαιούται ελευθερία όσον αφορά τον τρόπο ζωής. Είναι δηλαδή ανεξάρτητος, κάτι το οποίο δεν ισχύει για τα παιδιά.

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η έννοια της ενηλικιότητας μεν αντιδιαστέλλεται με την παιδική ηλικία, αλλά διαφέρει από περιβάλλον σε περιβάλλον. Για παράδειγμα, τα προηγούμενα χαρακτηριστικά απαντώνται και ταιριάζουν κυρίως σε δυτικούς πολιτισμούς. Σε κάποιο άλλο ενδεχομένως περιβάλλον με διαφορετικές πολιτισμικές αξίες, η έννοια της ενηλικιότητας θα εκφράζεται με άλλους ιδιαίτερους όρους, ανάλογα με τις επιδιώξεις που εξυπηρετούν το περιβάλλον σε κάθε περίπτωση (Κόκκος, 2001: 86).

4.2. Γενικά χαρακτηριστικά των ενήλικων εκπαιδευόμενων

Η ποικιλία είναι το κύριο χαρακτηριστικό των ενήλικων εκπαιδευόμενων. Κάθε πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων απευθύνεται σε άτομα με σημαντικές πολιτισμικές και ιδεολογικές διαφορές, καθώς και διαφορετικά βιώματα. Ο καθένας έχει τη δική του έννοια ταυτότητας, δηλαδή ποιος είναι και ποια η θέση του μέσα στην κοινωνία, μερικοί επιδιώκουν την αυτοδυναμία και την υπευθυνότητα και μερικοί όχι. Και αυτή η προσωπική ταυτότητα επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο ο καθένας θα προσαρμοστεί στο πρόγραμμα, θα συνδεθεί με τον εκπαιδευτή ενηλίκων και σαν αποτέλεσμα τον τρόπο με τον οποίο θα μάθει.

Ωστόσο, θα μπορούσαμε να προσδιορίσουμε κάποια κοινά χαρακτηριστικά μεταξύ των ενηλίκων εκπαιδευόμενων.

- 1) **Οι συμμετέχοντες στο πρόγραμμα είναι εξ ορισμού ενήλικες.** Και αυτό καταδεικνύεται από την εκούσια επιλογή τους να συμμετέχουν στο πρόγραμμα.
- 2) **Βρίσκονται σε εξελισσόμενη διεργασία ανάπτυξης.** Οι συμμετέχοντες δεν είναι παθητικά άτομα, αλλά συμμετέχουν ενεργά σε δυναμική διεργασία.

Μπορεί ο εκπαιδευόμενος να βρίσκεται στην αρχή ενός νέου σταδίου, αλλά αυτό το στάδιο θα βασιστεί σε παλαιότερες αλλαγές και με τη σειρά του θα συμβάλει στο σύνολο της πορείας εξέλιξης και ανάπτυξης.

- 3) **Φέρνουν μαζί τους ένα σύνολο εμπειριών και αξιών.** Ο κάθε ενήλικας έχει τις δικές του διαμορφωμένες αντιλήψεις και στάσεις, οι οποίες βασίζονται σε προηγούμενες καταστάσεις που έχουν βιώσει, δηλαδή στις δικές τους ξεχωριστές εμπειρίες. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να υποτιμάται ή να αγνοείται από τον εκπαιδευτή ενηλίκων, καθώς το σύνολο των υπαρχουσών εμπειριών, γνώσεων και αξιών καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την πορεία της νέας μάθησης.
- 4) **Έρχονται στην εκπαίδευση με δεδομένες προθέσεις.** Αναφέρθηκε πρωτύτερα ότι η συμμετοχή των ενηλίκων εκπαιδευόμενων στα προγράμματα αποτελεί εκούσια επιλογή. Αναφορικά λοιπόν με αυτή τους την επιλογή υποστηρίζεται ότι αυτοί συμμετέχουν σε εκπαιδευτικά προγράμματα επιθυμώντας να ικανοποιήσουν κάποια αίσθηση ανάγκης. Συγκεκριμένα, αναφέρονται τρεις κατηγορίες συμμετεχόντων σχετικά με τις προθέσεις παρακολούθησης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται εκείνοι που συμμετέχουν προκειμένου να «απαντήσουν» σε κάποια αόριστη αίσθηση ανάγκης ή ακόμη και για κοινωνικούς ή προσωπικούς λόγους. Στη δεύτερη ανήκουν εκείνοι οι οποίοι επιθυμούν να αποκτήσουν συγκεκριμένη μάθηση για να αντιμετωπίσουν κάποιο σαφώς διατυπωμένο πρόβλημα ή να μάθουν κάτι συγκεκριμένο που πιστεύουν ότι χρειάζονται για να αντεπεξέλθουν στους κοινωνικούς ή επαγγελματικούς τους ρόλους. Και υφίσταται και μία τρίτη κατηγορία, στην οποία περιλαμβάνονται οι ενήλικες, οι οποίοι συμμετέχουν για να μάθουν κάποιο «θέμα» το οποίο είναι συγκεκριμένο, αλλά δε συνδέεται άμεσα με την διευθέτηση κάποιου επείγοντος προβλήματος. Είναι απλά ζήτημα ενδιαφέροντος, θέμα εμπλουτισμού του τρόπου ζωής τους.
- 5) **Έρχονται με προσδοκίες όσον αφορά τη μαθησιακή διεργασία.** Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν στα μαθησιακά προγράμματα με διάφορες «ελπίδες» αναφορικά με τη μαθησιακή διεργασία, με διάφορες στάσεις απέναντι γενικά στην εκπαίδευση. Αυτές βασίζονται κυρίως στην εμπειρία τους από τα σχολικά χρόνια και στην εκπαίδευση που τυχόν έχουν λάβει αφ' ότου έφυγαν από το σχολείο. Μερικοί από αυτούς θεωρούν ότι θα «επιστρέψουν» ξανά στη σχολική τάξη και ότι θα βιώσουν κάτι ανάλογο.

Άλλοι πάλι, όντας περισσότερο ανεξάρτητοι και αυτόνομοι, και έχοντας το «προσόν» της ενδεχόμενης πρότερης επαφής με την εκπαίδευση γενικότερα, επιδιώκουν να χειριστούν μόνοι τους τη γνώση που τους παρέχεται κάθε φορά.

- 6) **Έχουν ανταγωνιστικά ενδιαφέροντα.** Οι ενήλικες που συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα προέρχονται από ένα σύνθετο κοινωνικό περιβάλλον. Πρόκειται για ανθρώπους που βρίσκονται σε ένα συγκεκριμένο ηλικιακό στάδιο, το οποίο περιλαμβάνει ποικίλες δραστηριότητες, που επισκιάζουν σε μεγάλο βαθμό την εκπαιδευτική τους προσπάθεια. Οι «πραγματικότητες» της ζωής τους είναι τόσες πολλές και διαφορετικές (η εργασία τους ή η έλλειψη αυτής, η οικογενειακή τους κατάσταση, η κοινωνική τους ζωή), ώστε η όλη τους εκπαιδευτική απόπειρα, ως φυσικό επακόλουθο, να έρχεται σε δεύτερη μοίρα.
- 7) **Έχουν διαμορφώσει ήδη τα δικά τους μοντέλα μάθησης.** Ο κάθε ενήλικας έχει αποκτήσει το δικό του τρόπο μάθησης, βάσει των ιδιαίτερων ικανοτήτων και εμπειριών του, ώστε να είναι σε θέση να μαθαίνει ευκολότερα, ταχύτερα και αποτελεσματικότερα (Rogers, 1998: 92 – 104).

4.3. Τρόποι μάθησης ενηλίκων

Είναι γνωστό ότι για τα σχολεία της τυπικής εκπαίδευσης υπάρχουν διδακτικά μοντέλα και γενικές και ειδικές διδακτικές, οι οποίες καλύπτουν την ανάγκη διδακτικής στήριξης των εκπαιδευτικών. Για την εκπαίδευση ενηλίκων δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο, ως οριοθετημένος επιστημονικός κλάδος. Απλώς για μερικά αντικείμενα και μαθήματα, που διδάσκονται και στο σχολείο, υπάρχει μια διδακτική επεξεργασία και μία σχετική συζήτηση από την οποία, επωφελείται και η εκπαίδευση ενηλίκων (μαθηματικά, ξένες γλώσσες, κ.λ.π.)

Προφανώς λοιπόν δεν υπάρχει μία Διδακτική της εκπαίδευσης ενηλίκων. Υπάρχουν ωστόσο ιδιαιτερότητες της Διδακτικής της εκπαίδευσης ενηλίκων, οπότε σε μια τέτοια περίπτωση, όταν αναφερόμαστε στη "Διδακτική της εκπαίδευσης ενηλίκων", εννοούμε απλώς την έμφαση που δίνουμε και όχι τη διαφοροποίηση από μία Γενική Διδακτική, η οποία ισχύει για κάθε αντικείμενο και για κάθε ηλικία μαθητών.

Ωστόσο, τίθεται ένα βασικό ερώτημα: αν οι ενήλικες μαθαίνουν διαφορετικά από τα παιδιά. Το ερώτημα αυτό δεν έχει ακόμη απαντηθεί πλήρως. Αρκετοί μελετητές διατείνονται ότι υπάρχουν ειδοποιούσες διαφορές. Για παράδειγμα, η μάθηση ενηλίκων αποτελείται περισσότερο από "τροποποίηση, μεταβίβαση και επανένταξη νοημάτων", παρά από "μορφοποίηση και συσσώρευση όπως γίνεται στην παιδική ηλικία" (Κόκκος, 2001: 100). Υπάρχουν άλλοι που υποστηρίζουν ότι υπάρχει μόνο μία δραστηριότητα, η "εκπαίδευση" και ότι η εκπαίδευση και μάθηση των ενηλίκων είναι βασικά η ίδια με την εκπαίδευση και μάθηση των παιδιών.

Με τον ένα ή με τον άλλον τρόπο, αυτό που θα πρέπει να κρατήσουμε είναι ότι ανεξαρτήτως της χρήσεως - σε πολλές περιπτώσεις - παρόμοιων μεθόδων και για τις δύο μαθησιακές ομάδες (παιδιά - ενήλικες), θεωρείται απαραίτητη η προσαρμογή των μεθόδων εκπαίδευσης στις δεξιότητες της μαθησιακής ομάδας, που κάθε φορά εκπαιδεύεται.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για μάθηση ενηλίκων σαν να πρόκειται για κάτι το οποίο διαφέρει ριζικά από τη μάθηση των παιδιών. Δεν υπάρχει μία διαδικασία μάθησης ειδική για ενήλικους και επομένως δεν μπορούμε να διατυπώσουμε μια θεωρία μάθησης ενηλίκων. Ο άνθρωπος μαθαίνει με έναν ιδιόζοντα τρόπο, που είναι σε γενική θεώρηση ίδιος τόσο για μικρούς όσο και για μεγάλους, ο καθένας ωστόσο μαθαίνει με τον ατομικό του ρυθμό και με μια εντελώς ατομική προσέγγιση.

Μολονότι όμως η διαδικασία μάθησης δε διαφέρει στον ενήλικα και στο παιδί, η διδασκαλία ενηλίκων είναι καλό να διαφοροποιείται ως προς ορισμένες πλευρές από τη διδασκαλία των παιδιών. Η ωριμότητα, η προαιρετικότητα και η αυτοκατεύθυνση είναι μερικά από τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία διαμορφώνουν το περιβάλλον μάθησης των ενηλίκων. Πρέπει επίσης να λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος της μάθησης των ενηλίκων ολοκληρώνεται όχι στα πλαίσια ιδρυμάτων, αλλά είναι αυτοκατευθυνόμενη και γίνεται στο σπίτι, σε πολιτιστικά ιδρύματα ή στον χώρο εργασίας. Είναι προφανές ότι αυτό επηρεάζει την επιλογή των μεθόδων και των μέσων διδασκαλίας.

Ένα από τα νεότερα μοντέλα διδασκαλίας, τα οποία εξηγούν κατά τρόπο πειστικό τη διδασκαλία και τη μάθηση της εκπαίδευσης ενηλίκων, είναι το μοντέλο του K. Doring, το οποίο στηρίζεται σε πέντε βασικές αρχές:

- Μάθηση είναι μια γενική διαδικασία αλλαγής. Επειδή οι ενήλικες έχουν διαμορφώσει ήδη ένα κοσμοεπίδωλο σταθερό, δυσκολεύονται σε αλλαγές.
- Στη μάθηση συμμετέχουν το κεφάλι, η καρδιά και το χέρι, συμμετέχει δηλαδή ολόκληρος ο άνθρωπος με όλη την προσωπικότητά του.

- Κατά την μάθηση, ο άνθρωπος είναι ενεργός κατά διάφορους τρόπους. Αφού η μάθηση είναι μια διαδικασία διαρκούς μεταβολής και διεύρυνσης που αφορά τη σκέψη, το συναίσθημα και τη δράση, το υποκείμενο το οποίο μαθαίνει συμμετέχει ενεργώς σε αυτή τη διαδικασία.
- Η μάθηση χρειάζεται πολλές προσπάθειες και επαναλήψεις. Όσο δύσκολα και πολύπλοκα πράγματα μάλιστα καλούμαστε να μάθουμε, άλλο τόσο χρειάζεται προσπάθεια και επανάληψη.
- Η μάθηση χρειάζεται πολλά μέσα για να επιτευχθεί. Για τις διάφορες δραστηριότητες και προσπάθειες μάθησης χρειάζονται και διάφορα μέσα. Τα μέσα αυτά εξασφαλίζουν από τη μία πλευρά μεγαλύτερη εποπτικότητα και από την άλλη βοηθούν στη διάρθρωση και την έμμεση καθοδήγηση της διαδικασίας μάθησης (Καψάλης, Παπασταμάτης, 2000: 49).

4.4. Μορφές μάθησης ενηλίκων

Μολονότι η διαδικασία μάθησης δε διαφέρει, η μείξη των διαδικασιών διαφοροποιείται στους ενήλικους σε σχέση με τα παιδιά. Εξάλλου και οι ομάδες αποδεκτών της εκπαίδευσης ενηλίκων ποικίλλουν από μετανάστες, από ανθρώπους που για κάποιους λόγους έχουν διακόψει το σχολείο, από ανέργους, από άτομα που ανήκουν σε περιθωριακές ομάδες και προσπαθούν να επανενταχθούν κ.λ.π. Ανάλογα λοιπόν πρέπει να διαμορφώνεται και η διδασκαλία για καθεμιά από τις ομάδες αυτές και για κάθε άτομο ξεχωριστά. Για το λόγο αυτό χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων μία μεγάλη ποικιλία μορφών διδασκαλίας και μάθησης με κυριότερες αυτές που θα αναφερθούν στη συνέχεια.

4.4.1 Αυτοκατευθυνόμενη μάθηση

Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η μάθηση δε σταματά με την αποφοίτηση από το σχολείο. Όλοι οι ενήλικοι περνούν ένα μεγάλος μέρος του χρόνου τους αποκτώντας πληροφορίες, γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες. Η ταχύτητα των αλλαγών καθιστά τη διαρκή μάθηση απαραίτητο καθήκον του κάθε ανθρώπου, διότι διαφορετικά διατρέχει τον κίνδυνο της αποκοπής και απομάκρυνσης από τις εξελίξεις. Για το λόγο αυτό μεγάλο μέρος της μάθησης των ενηλίκων

γίνεται με δική τους πρωτοβουλία. Κατ' αυτόν τον τρόπο έχουμε την αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, δηλαδή τη μάθηση κατά την οποία το υποκείμενο διατηρεί τον έλεγχο της μάθησης και καθορίζει τους σκοπούς και τους στόχους της, εντοπίζει τις κατάλληλες πηγές, αποφασίζει για την επιλογή των μεθόδων μάθησης και αξιολογεί την πρόοδό τους.

Σύμφωνα με τους ειδικούς τα χαρακτηριστικά της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης είναι τα εξής:

- ❖ Το άτομο έχει αυξημένη ευθύνη για διάφορες αποφάσεις οι οποίες σχετίζονται με την μάθηση.
- ❖ Η αυτοκατεύθυνση είναι ένα χαρακτηριστικό το οποίο υπάρχει σε κάποιον βαθμό σε κάθε άτομο και σε κάθε περίπτωση μάθησης.
- ❖ Αυτοκατεύθυνση δε σημαίνει οπωσδήποτε ότι κάθε μάθηση λαμβάνει χώρα σε απομόνωση από τις άλλες μορφές μάθησης.
- ❖ Η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση διαπιστώνεται ότι επιτρέπει σε μεγάλο βαθμό μεταβίβαση της μάθησης.
- ❖ Η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση μπορεί να παίρνει διάφορες μορφές, να συμπεριλαμβάνει διάφορες δραστηριότητες και να χρησιμοποιεί διάφορες πηγές.
- ❖ Ο εκπαιδευτής μπορεί να παίζει σημαντικό ρόλο στην αυτοκατευθυνόμενη μάθηση των εκπαιδευομένων, διαλεγόμενος με τους μαθητές, εξασφαλίζοντας πηγές μάθησης, αξιολογώντας επιδόσεις και προωθώντας την κριτική σκέψη.
- ❖ Μερικά εκπαιδευτικά ιδρύματα αναζητούν και βρίσκουν τρόπους, προκειμένου να στηρίξουν την αυτοκατευθυνόμενη μάθηση με ανοιχτά προγράμματα, προσφορά νέων μορφών μαθημάτων πέρα από τα συμβατικά κ.λ.π.

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα δύο βασικά χαρακτηριστικά της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης είναι α) η υπευθυνότητα του εκπαιδευομένου να σχεδιάζει ο ίδιος τις δραστηριότητες μάθησης και β) η ενεργός εμπλοκή του εκπαιδευόμενου στην επίλυση των προβλημάτων που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια της μάθησης.

Κατά τα τελευταία χρόνια, πολλές και διάφορες έννοιες χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημες της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης, χωρίς όμως να είναι εντελώς συνώνυμες, π.χ. αυτοσχεδιασμένη μάθηση, αυτοεκπαίδευση, αυτοδιδασκαλία, αυτόνομη μάθηση, αυτοδιδασχί, ανοιχτή μάθηση κ.λ.π. Παρόλο που οι έννοιες αυτές έχουν πολλά κοινά, κάθε μια από αυτές διαφοροποιείται από τις άλλες με βάση την έμφαση που δίνεται στα δύο βασικά στοιχεία της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης (Καψάλης, Παπασταμάτης, 2000: 50).

4.4.2 Μάθηση μέσω εμπειρίας

Η στήριξη στην εμπειρία είναι επίσης ένα βασικό χαρακτηριστικό της μάθησης των ενηλίκων. Τα άτομα καθώς ωριμάζουν, ο πλούτος των εμπειριών τους επιτρέπει όχι μόνο να επωφεληθούν από αυτόν για την ίδια τους τη μάθηση, αλλά εξασφαλίζει και τη δυνατότητα να βοηθήσουν τους άλλους στη δική τους μάθηση. Ένας από τους πρώτους παιδαγωγούς που έδωσε έμφαση στο ρόλο της εμπειρίας κατά τη μαθησιακή διαδικασία ήταν ο John Dewey στις αρχές του εικοστού αιώνα με το κλασικό του βιβλίο "Εμπειρία και Εκπαίδευση" (Experience and Education) και τη φράση "μάθηση μέσω από την πράξη" (learning by doing) που συνοψίζει τις απόψεις του.

Για τον Dewey, οι βασικές συνιστώσες της εκπαίδευσης είναι η δημοκρατία, η κοινωνική φύση της μάθησης και η εσωτερική πορεία προς την προσωπική ανάπτυξη. Ο Dewey υποστήριξε ότι τα άτομα δημιουργούν νέα γνώση και τροποποιούν τον εαυτό τους μέσα από διαδικασίες μάθησης που πραγματώνονται, ενώ αναλαμβάνουν καινούργιους ρόλους στη ζωή τους. Οι εμπειρίες βέβαια δεν οδηγούν πάντοτε σε μάθηση και η ίδια η εκπαιδευτική διαδικασία πολλές φορές μπορεί να έχει δυσμενείς επιπτώσεις στα άτομα και λειτουργεί αποτρεπτικά εμποδίζοντας την επίτευξη των μαθησιακών στόχων. Μπορεί δηλαδή να δημιουργήσει στάσεις που αναστέλλουν την πορεία προς την μάθηση και την προσωπική ανάπτυξη.

Ο Dewey θεωρεί ότι για να αποτελέσει η εμπειρία παράγοντα μάθησης θα πρέπει να ανταποκρίνεται σε δύο βασικές αρχές:

- ❖ τη διασφάλιση της "συνέχειας", δηλαδή της σύνδεσης της προϋπάρχουσας γνώσης με τις νέες εμπειρίες.
- ❖ τη συνεχή διεπίδραση του ατόμου με το περιβάλλον, ώστε διαρκώς να υποβάλλει σε έλεγχο τη νέα γνώση.

Το ζητούμενο κατά τον Dewey είναι να συγκροτηθούν οι διάσπαρτες εμπειρίες σε μια λειτουργική ολότητα. Οι θεωρίες μάθησης που αναπτύχθηκαν αργότερα και στις οποίες η μάθηση μέσα από την εμπειρία έχει εξαιρετική σημασία, είναι αυτές που στηρίζονται στον εποικοδομητισμό, σύμφωνα με τον οποίο η διαδικασία μάθησης έχει ως αρχή την οικοδόμηση της νέας γνώσης με βάση τον αναστοχασμό της προϋπάρχουσας εμπειρίας.

Από όλα τα μοντέλα του εποικοδομητισμού αυτό που επηρέασε περισσότερο τη θεωρητική και ερευνητική προσέγγιση της μάθησης στο χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων ήταν

το μοντέλο του David Kolb, όπου παρουσιάζει τη μάθηση ως έναν κύκλο με τέσσερις φάσεις:

Ο εκπαιδευόμενος:

- αποκτά μία συγκεκριμένη προσωπική εμπειρία (συγκεκριμένη εμπειρία),
- επανεξετάζει και αναστοχάζεται αυτή την εμπειρία (αναστοχαστική παρατήρηση),
- διατυπώνει αφηρημένες ιδέες και γενικευμένες απόψεις (θεωρητική σύλληψη - εννοιολόγηση) και
- τις ελέγχει σε νέες περιστάσεις (πειραματισμός στην πράξη).

Η μάθηση ξεκινά με την αφόρμιση, δηλαδή μια σχεδιασμένη εμπειρία στην οποία εισάγεται το άτομο και ακολουθείται από το στάδιο της διατύπωσης διερευνητικών ερωτημάτων της εμπειρίας με βάση την παρατήρηση. Στη συνέχεια, οι παρατηρήσεις συστηματοποιούνται και αναζητούνται οι γενικές αρχές που διέπουν το υπό μελέτη φαινόμενο. Μέσα από αυτή τη διαδικασία, το άτομο διαμορφώνει ένα θεωρητικό μοντέλο το οποίο εφαρμόζει σε παρόμοιες καταστάσεις για να ελέγξει την αλήθεια του και το αναμορφώνει με βάση τα συμπεράσματα της πρακτικής του εφαρμογής. Μέσα από αυτή τη συνεχή διαδικασία, το άτομο μετασχηματίζει το πρότερο ερμηνευτικό σχήμα, ώστε να ανταποκρίνεται πιο αποτελεσματικά στην καινούργια αντίληψη πραγμάτων που απέκτησε.

4.4.3 Μάθηση του τρόπου μάθησης

Η ικανότητα των ενηλίκων να μαθαίνουν τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουμε (learning to learn) αποτελεί βασικό σκοπό της εκπαίδευσης ενηλίκων. Σύμφωνα με τους ειδικούς, η ικανότητα της μάθησης του τρόπου μάθησης προϋποθέτει μία επιστημονική συνείδηση πολύ βαθύτερη από το να τα καταφέρνει κανείς να έχει καλές επιδόσεις σε κάποιο πεδίο. Σημαίνει μάλλον ότι οι ενήλικες κατέχουν μία αυτοσυνείδηση για τον τρόπο με τον οποίο κατορθώνουν οι ίδιοι να ξέρουν τι πράγματι ξέρουν, μία συνείδηση του τρόπου επιχειρηματολογίας, διατύπωσης υποθέσεων, συλλογής ενδείξεων και θεμελίωσης της δικαιολόγησης, ο οποίος υπάρχει στη βάση και στο υπόστρωμα των πεποιθήσεών μας ότι κάτι είναι αληθινό.

4.4.4. Ανοιχτή μάθηση

Ο όρος «ανοιχτή μάθηση» αναφέρεται κυρίως στη διάθεση των συντονιστών και των επιμορφωτών να βοηθούν τους εκπαιδευόμενους να υπερβαίνουν τα εμπόδια και τις αναστολές και να συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. Τα εμπόδια και οι αναστολές που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι κάθε φορά μπορούν να προέρχονται από:

- προηγούμενες δυσάρεστες εκπαιδευτικές εμπειρίες,
- στενότητα χρόνου,
- απόσταση από τον εκάστοτε χώρο εκπαίδευσης,
- οικονομικές δυσχέρειες,
- απόμακρα προγράμματα,
- προσωπικές παρεμβολές,
- κοινωνικά και πολιτιστικά στερεότυπα.

Η ανοιχτή μάθηση κατέχει ιδιαίτερη σημασία στην εκπαίδευση ενηλίκων. Αυτό δεν είναι τυχαίο, δεδομένου ότι η εκπαίδευση ενηλίκων δίνει ξεχωριστή έμφαση στις προηγούμενες εμπειρίες των εκπαιδευόμενων. Ανοιχτή μάθηση και μάθηση με βάση την εμπειρία σχετίζονται στενά μεταξύ τους, αφού και οι δύο επικεντρώνονται στην ανάγκη προσαρμογής της διαδικασίας μάθησης στις κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες και στα προσωπικά χαρακτηριστικά του εκπαιδευομένου. Εξάλλου δεδομένου ότι η εκπαίδευση θεωρείται πλέον ως μία διά βίου δραστηριότητα, ευέλικτες και ανοικτές μορφές μάθησης γίνονται τα κυριότερα μέσα με τα οποία τα ιδρύματα εκπαίδευσης ενηλίκων είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες μάθησης των ενηλίκων (Καψάλης, Παπασταμάτης, 2000: 55).

4.4.5. Εξατομικευμένη μάθηση

Η μάθηση στον άνθρωπο είναι μια εξαιρετικά ατομική υπόθεση που διαρκεί σε όλη τη ζωή, επειδή όλα όσα ο άνθρωπος είναι και δεν τα οφείλει στην υπόσταση και τη φύση του δεν τα αποκτά με την ωρίμανση και την ανάπτυξη, τα αποκτά με τη μάθηση, όπως για παράδειγμα οι ικανότητες, οι δεξιότητες και οι μορφές συμπεριφοράς. Όλα αυτά είναι υπόθεση του εγκεφάλου. Γι' αυτό η μάθηση για να είναι αποτελεσματική, θα πρέπει να προσαρμόζεται στην ιδιαιτερότητα του κάθε ατόμου, δηλαδή να εναρμονίζεται με τη λειτουργική δομή του εγκεφάλου, τον τύπο μάθησης του κάθε ατόμου, τους νόμους της μνήμης, τη δημιουργικότητα και τη συγκέντρωση του ατόμου στις περιστάσεις μάθησης. Το γεγονός αυτό υποχρεώνει να προσαρμοστεί η μάθηση στις ατομικές υποθέσεις (Κοσσυβάκη, 2004: 124 – 125).

Ο όρος **ατομικότητα** παραπέμπει στην υπόθεση ότι κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός και ανεπανάληπτος τόσο ως προς τα όρια της μορφωσιμότητας όσο και στο δικαίωμα του αυτοκαθορισμού. Το κυριότερο μειονέκτημα των παραδοσιακών μεθόδων διδασκαλίας είναι το γεγονός ότι δε βοηθούν επαρκώς στην εξατομίκευση της διδασκαλίας, αλλά διδάσκουν σε όλους τους εκπαιδευόμενους τα ίδια πράγματα, κατά τον ίδιο τρόπο, ανεξάρτητα από τις ατομικές τους διαφορές.

Ακόμη και η προγραμματισμένη διδασκαλία, η οποία σέβεται απολύτως την ατομικότητα του κάθε μαθητή, δεν εξασφαλίζει από κάθε πλευρά την εξατομίκευση, διότι ο μαθητής μπορεί να παρακολουθήσει αυτό που διδάσκεται με μία ταχύτητα σύμφωνη με τις ατομικές του δυνατότητες, τα περιεχόμενα, ωστόσο, και η σειρά της παρουσίασης του είναι απολύτως όμοια για όλους. Για το λόγο αυτό καθιερώθηκαν τα «δικτυωτά» προγράμματα στην προγραμματισμένη διδασκαλία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, εξασφαλίζουν οι εκπαιδευόμενοι, οι οποίοι κατέχουν προηγούμενα μέρη των όσων διδάσκονται τη δυνατότητα να προχωρούν γρηγορότερα σε πιο σύνθετο υλικό, ενώ οι εκπαιδευόμενοι οι οποίοι αντιμετωπίζουν δυσκολίες να κατευθύνονται σε πρόσθετο επεξηγηματικό υλικό.

Θεωρείται λοιπόν εξαιρετικά σημαντική αναγνώριση των ατομικών διαφορών των εκπαιδευομένων, της διαφορετικής κοινωνικής και πολιτιστικής αφετηρίας του καθενός, των ξεχωριστών εμπειριών του και των προσεγγίσεων μάθησης. Είναι αυτονόητο ότι οι διαφορές αυτές επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τη μάθηση στα πλαίσια της εκπαίδευσης ενηλίκων και θα πρέπει να λαμβάνονται ιδιαιτέρως υπόψη. Άλλωστε οφείλουμε να σημειώσουμε ότι οι

ατομικές διαφορές είναι πολύ περισσότερες και μεγαλύτερες στους ενήλικους σε σχέση με τα παιδιά.

4.4.6. Κριτική σκέψη

Η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης αποτελεί πρωταρχικό σκοπό για πολλούς παιδαγωγούς της εκπαίδευσης ενηλίκων. Ενδείξεις ότι οι ενήλικες είναι σε θέση να μαθαίνουν με αυτόν τον τρόπο μπορούν να εντοπισθούν στην εξελικτική ψυχολογία (Παρασκευόπουλος, 1985: 42). Ως ιδέα η κριτική σκέψη επικεντρώνεται σε τρεις αλληλοεξαρτώμενες διαδικασίες:

α) Την διαδικασία κατά την οποία οι ενήλικοι αμφισβητούν και στη συνέχεια αντικαθιστούν ή αναπλαισιώνουν μία υπόθεση, η οποία μέχρι τη στιγμή εκείνη γινόταν αποδεκτή κατά τρόπο άκριτο ως εκφράζουσα την κοινή λογική.

β) Την διαδικασία μέσω της οποίας οι ενήλικες παίρνουν μία εναλλακτική προοπτική για ιδέες, πράξεις, μορφές συλλογισμών και ιδεολογίες, οι οποίες μέχρι τότε θεωρούνταν δεδομένες.

γ) την διαδικασία μέσω της οποίας οι ενήλικες καταλήγουν να αναγνωρίζουν την ηγεμονική θέση την οποία καταλαμβάνουν κυρίαρχες πολιτιστικές αξίες και κατανοούν πόσο αυτονόητα αποτελέσματα της φυσικής τάξης των πραγμάτων έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα των μειονοτήτων.

Οι παραπάνω δεν είναι οι μοναδικές μορφές μάθησης των ενηλίκων, αλλά εκείνες στις οποίες η εκπαίδευση ενηλίκων δίνει ιδιαίτερη έμφαση κατά τα τελευταία χρόνια.

Κεφάλαιο Πέμπτο: Η διδασκαλία στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

5.1. Βασικές διδακτικές αρχές της Εκπαίδευσης Ενηλίκων

Σύμφωνα με τα προηγούμενα, η ανταπόκριση του εκπαιδευτή στις πολλές και ποικίλες ανάγκες των ενηλίκων κατά το σχεδιασμό και την διεξαγωγή της διδασκαλίας αποτελεί για την εκπαίδευση ενηλίκων ένα αρκετά πολύπλοκο πρόβλημα, πιο περίπλοκο από ό,τι στο σχολείο, αφού η ετερογένεια της ομάδας των εκπαιδευομένων είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη μιας σχολικής τάξης. Για το λόγο αυτό θα ήταν χρήσιμο να υπογραμμίσουμε τις βασικές διδακτικές αρχές, οι οποίες αφορούν στην εκπαίδευση ενηλίκων.

5.1.1. Επιστημονικότητα

Κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας και της μάθησης, τα διάφορα περιεχόμενα δεν ακολουθούν μια τυχαία σειρά, αλλά χρειάζονται μια λογική δόμηση. Αυτή η δόμηση γίνεται σύμφωνα με τη συστηματικότητα του συγκεκριμένου επιστημονικού κλάδου, από τον οποίο αντλούνται τα περιεχόμενα. Η εφαρμογή αυτής της αρχής μπορεί να γίνει με δύο τρόπους:

- Πρώτον με την «μετάφραση» των επιστημονικών γνώσεων και την προσπάθεια να προσεγγίσουν την επιστήμη οι αδαείς και οι ανειδίκευτοι. «Μετάφραση» δε σημαίνει οπωσδήποτε «εκλαΐκευση», αλλά είναι η προσπάθεια να παρουσιαστούν τα περιεχόμενα κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να γίνουν κατανοητά στον εκπαιδευόμενο, χωρίς να χάσουν την επιστημονική τους δομή.
- Δεύτερον, οι βασικές γνώσεις ενός επιστημονικού κλάδου και η βασική ορολογία οφείλουν να παρουσιάζονται στους εκπαιδευόμενους κατά τη διάρκεια των μαθημάτων παράλληλα προς το συγκεκριμένο θέμα του κύκλου μαθημάτων.

5.1.2. Προσανατολισμός στην πράξη

Το γεγονός ότι οι ενήλικοι συμμετέχουν προαιρετικά σε προγράμματα της εκπαίδευσης ενηλίκων, σημαίνει ότι πρωταρχικός σκοπός δεν είναι μόνο η γενική μόρφωση, αλλά η ανάπτυξη ικανοτήτων, δεξιοτήτων και στάσεων, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να αξιοποιηθούν σε πραγματικές περιστάσεις στη ζωή.

Οι ριζικές και γρήγορες αλλαγές, οι οποίες χαρακτηρίζουν τον σύγχρονο κόσμο, απαιτούν χρήσιμη και εκμεταλλεύσιμη γνώση, γνώση την οποία μπορεί να αξιοποιήσει το άτομο, προκειμένου να αντιμετωπίσει καθημερινά πρακτικά προβλήματα. Ο ενήλικος έχει λίγο χρόνο στη διάθεσή του, ακόμη και για την μόρφωση και την επιμόρφωσή του και γι' αυτό πρέπει να μαθαίνει χρήσιμα πράγματα, δηλαδή όχι σχολική γνώση, αλλά γνώση ζωής.

5.1.3. Προσανατολισμός στον ελεύθερο χρόνο

Ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι μόνο αντιστάθμισμα του χρόνου εργασίας, αλλά μπορεί και πρέπει να συμβάλλει στον εμπλουτισμό της ζωής. Μία σημαντική προσδοκία από την εκπαίδευση ενηλίκων είναι να δημιουργήσει δυνατότητες για μία λογική και ενεργητική διαμόρφωση του ελεύθερου χρόνου. Βασιζόμενοι σ' αυτό η εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να λαμβάνει υπόψη της τα εξής:

α) πρέπει να διαμορφώσει τις διαδικασίες μάθησης με μεγαλύτερο συντονισμό και μεγαλύτερη προσαρμογή προς τον ελεύθερο χρόνο και

β) πρέπει να προσφέρει με διάφορες πολιτιστικές προσφορές, δυνατότητες μιας σωστής διαμόρφωσης του ελεύθερου χρόνου (Καψάλης & Παπασταμάτης, 2000: 60).

5.1.4. Επικαιρότητα

Με την αρχή αυτή της «επικαιρότητας» υποστηρίζεται ότι επίκαιρα ερωτήματα και προβλήματα πρέπει να αποτελούν αντικείμενα διδασκαλίας στην εκπαίδευση ενηλίκων. Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι η παράδοση πρέπει να αποκλεισθεί εντελώς από την δυνατότητα να αποτελεί αντικείμενο της εκπαίδευσης ενηλίκων. Διότι η παράδοση από κοινού με τη γενική μόρφωση αποτελούν τη βάση, πάνω στην οποία πρέπει να συνδυάζονται επίκαιρα θέματα και προβλήματα.

Με άλλα λόγια η πράξη της εκπαίδευσης εφαρμόζει την αρχή της επικαιρότητας, όταν συνδυάζει δύο διδακτικά αξιώματα: α. ανταποκρίνεται σε ερωτήματα και θέματα, τα οποία προκύπτουν ξαφνικά και β. δεν παραμελεί θέματα τα οποία δε χάνουν ποτέ την επικαιρότητά τους. Για να ανταποκρίνεται στην αρχή αυτή η εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να αντιδρά με ταχύτητα και ευελιξία σε ό,τι λείπει και ό,τι ζητείται.

5.1.5. Διδακτική επαγωγή

Με τον όρο «διδακτική επαγωγή» εννοούμε τη διαδικασία εκείνη κατά την οποία από ένα μεγάλο πλήθος περιεχομένων επιλέγουμε εκείνα τα οποία θεωρούνται ως εντελώς απαραίτητα για την μάθηση. Αν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι τα περιθώρια και η πίεση χρόνου είναι πολύ μεγαλύτερα σε ενήλικες σε σχέση προς του μαθητές, τότε θα πρέπει να παραδεχτούμε ότι η εφαρμογή της διδακτικής επαγωγής στην εκπαίδευση ενηλίκων γίνεται κυρίως εξαιτίας της έλλειψης χρόνου.

Συγκεκριμένα, στην εκπαίδευση ενηλίκων, η διδακτική επαγωγή πρέπει να προσανατολίζεται στα ακόλουθα κριτήρια:

- στη δομή των κινήτρων των εκπαιδευομένων,
- στα πρακτικά αποτελέσματα τα οποία πρέπει να προκύψουν μετά το πέρας του κύκλου μαθημάτων,
- στις γνώσεις οι οποίες πρέπει να προϋποθέσουμε ότι υπάρχουν,
- στην έκταση του χρόνου την οποία έχουμε στη διάθεσή μας,

- στο σημείο στο οποίο βρίσκονται τα όρια ανάμεσα στην διδακτική επαγωγή και σε μία ανεπίτρεπτη απλοποίηση.

Εφόσον λοιπόν λάβουμε υπόψη μας τα κριτήρια αυτά και με βάση τους σαφώς καθορισμένους και διατυπωμένους στόχους μπορεί να πραγματοποιηθεί η διδακτική επαγωγή.

5.1.6. Συμμετοχή των εκπαιδευομένων

Η Διδακτική της εκπαίδευσης ενηλίκων έχει συχνά να αντιμετωπίσει ένα δίλημμα: Οι σχετικές με το αναλυτικό πρόγραμμα συζητήσεις έχουν ως αφετηρία τα προσόντα τα οποία πρέπει να αποκτήσει το άτομο, για να επιβιώσει και να συμβιώσει με τους άλλους, ξεκινούν δηλαδή από τις απαιτήσεις της κοινωνίας προς την εκπαίδευση ενηλίκων. Από την άλλη η εκπαίδευση ενηλίκων δεν μπορεί να παραιτηθεί από τον προσανατολισμό στους συμμετέχοντες, δηλαδή από την υποκειμενικότητα των εκπαιδευομένων και από τις ανάγκες τους. Ο προσανατολισμός αυτός προς τους συμμετέχοντες βρίσκει - μεταξύ άλλων - την νομιμοποίησή του στο γεγονός ότι τα ερευνητικά δεδομένα δεν επιτρέπουν ούτε κατ' ελάχιστον την αμφισβήτηση πως τόσο τα παιδιά όσο και οι ενήλικοι αντιδρούν πολύ καλύτερα σε μεθόδους οι οποίες ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχής τους (Καψάλης, Παπασταμάτης, 2000: 62).

5.2. Μέθοδοι διδασκαλίας ενηλίκων

Δεδομένου ότι η εργασία στα πλαίσια της εκπαίδευσης ενηλίκων διαφέρει ουσιαστικά από την ανάλογη εργασία η οποία γίνεται στο σχολείο, η χρήση στην εκπαίδευση ενηλίκων μεθόδων του σχολείου, η οποία ήταν συνήθης παλαιότερα, αποδείχθηκε αν όχι ακατάλληλη, αλυσιτελής. Οι βασικές διαφορές τόσο στις ανθρωπολογικές όσο και στις διδακτικές προϋποθέσεις ανάμεσα στον ανήλικο και τον ενήλικο επιβάλλουν τη χρήση διαφορετικών μεθόδων.

Για το λόγο αυτό τα τελευταία χρόνια υπάρχει σημαντική μετακίνηση από τις παραδοσιακές μεθόδους διδασκαλίας προς την εφαρμογή ιδιαίτερων μεθόδων διδασκαλίας για την εκπαίδευση ενηλίκων.

Ωστόσο, οι παραπάνω διαπιστώσεις, δεν αποκλείουν τη δυνατότητα μερικές τουλάχιστον μέθοδοι να εφαρμόζονται τόσο στην τυπική όσο και στην εκπαίδευση ενηλίκων. Όπως είναι ευνόητο, οι μέθοδοι διδασκαλίας στην περιοχή της εκπαίδευσης ενηλίκων, όπως εξάλλου και στην περιοχή της τυπικής εκπαίδευσης, είναι πολλές και διάφορες. Μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο άλλωστε μπορούν τόσο η τυπική όσο και η εκπαίδευση ενηλίκων να ανταποκρίνονται στις ποικίλες ανάγκες των αποδεκτών τους. Οι μέθοδοι αυτές κατατάσσονται σε τρεις γενικές κατηγορίες, οι οποίες αναφέρονται ακολούθως.

5.2.1. Μέθοδοι παρουσίασης

Οι μέθοδοι αυτές δίνουν έμφαση στην παρουσίαση της ύλης στους σπουδαστές από την πλευρά του εκπαιδευτή. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν η διάλεξη του εκπαιδευτή, η εισήγηση του εκπαιδευόμενου, η επίδειξη κ.λ.π. Το βασικό θετικό τους στοιχείο είναι η δυνατότητα γρήγορης και ολοκληρωμένης ενημέρωσης. Σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα δηλαδή μπορεί να γίνει η μεταβίβαση ενός μεγάλου μέρους γνώσεων. Το βασικό αρνητικό τους στοιχείο είναι το γεγονός ότι δύσκολα θέτουν σε ενέργεια την κριτική σκέψη των εκπαιδευομένων και τη συσχέτιση του αντικειμένου διδασκαλίας με άλλα περιεχόμενα και άλλες γνώσεις, ενώ ελλοχεύει ανά πάσα στιγμή ο κίνδυνος της παθητικότητας των εκπαιδευομένων. Επειδή οι μέθοδοι αυτές είναι από τη φύση τους προσανατολισμένες στην ύλη διδασκαλίας, κρίνεται σκόπιμο να συμπληρώνονται με τις μεθόδους της δεύτερης κατηγορίας, ώστε να τίθενται σε λειτουργία οι διαδικασίες σκέψης, η επεξεργασία και η οικειοποίηση των περιεχομένων από την πλευρά των εκπαιδευομένων.

Η κυριότερη μέθοδος της κατηγορίας αυτής είναι η διάλεξη, μία μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται στη διδασκαλία τόσο της τυπικής όσο και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Οι περισσότερες εκδηλώσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων στηρίζονται στη διάλεξη. Η προτίμησή της οφείλεται στο γεγονός ότι επιτρέπει στον εκπαιδευτή να παρουσιάσει το μάθημα σε ένα μικρό ή μεγάλο ακροατήριο. Ωστόσο δέχεται και έντονες κριτικές, κυρίως διότι αδυνατεί να

δραστηριοποιήσει τα κίνητρα για μάθηση, ιδιαίτερα αν οι συμμετέχοντες δεν έχουν την ευκαιρία να συζητήσουν τα βασικά της σημεία.

5.2.2. Μέθοδοι καθοδήγησης

Είναι οι μέθοδοι, οι οποίες δίνουν έμφαση στην από κοινού επεξεργασία των περιεχομένων από τον εκπαιδευτή και τους εκπαιδευόμενους. Ο εκπαιδευτής οργανώνει και δομεί το πρόγραμμα κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι εκπαιδευόμενοι με μεγάλο μέρος καθοδηγούμενης αυτενέργειας να οδηγούνται στην επίτευξη μιας σειράς προδιαγεγραμμένων στόχων. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν η εξελικτική ερωτηματική μέθοδος, η συζήτηση, το σχεδιασμένο παιχνίδι ρόλων, οι ομαδικές εργασίες και δραστηριότητες, κ.λ.π.

Το βασικό πλεονέκτημα των μεθόδων αυτών έγκειται στο γεγονός ότι προκύπτουν κοινωνικές σχέσεις και επαφές, καλλιεργείται η επικοινωνία και οι διαπροσωπικές σχέσεις εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων και εκπαιδευομένων μεταξύ τους και δημιουργούνται στον καθένα νέοι τρόποι σκέψης και νέες προοπτικές μάθησης. Δίνεται η δυνατότητα λοιπόν στον εκπαιδευόμενο να σκέπτεται και να στοχάζεται γύρω από απόψεις του ίδιου και των άλλων, αλλά και να παίρνει θέση και να διατυπώνει την άποψή του, για να μπορεί να συμμετέχει ενεργά στη διδασκαλία. Ο ρυθμός διδασκαλίας προσαρμόζεται στην ομάδα, η ευελιξία της διδασκαλίας είναι εξασφαλισμένη και ο εκπαιδευόμενος έχει πολλές και καλές δυνατότητες επανατροφοδότησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο είναι σε θέση να αντιδράσει γρήγορα σε αδυναμίες, ασάφειες και δυσκολίες τόσο της ομάδας όσο και μεμονωμένων εκπαιδευόμενων και να παρέμβει εγκαίρως, ώστε να αποτρέψει ανεπιθύμητη πορεία ή ανεπιθύμητες ενέργειες κατά τη διδασκαλία. Γενικότερα οι συγκεκριμένες μέθοδοι προσανατολίζονται στην καλλιέργεια του στοχασμού και της κριτικής σκέψης των εκπαιδευόμενων.

Είναι ευνόητο βεβαίως ότι οι μέθοδοι αυτές είναι περισσότερο απαιτητικές απέναντι στον εκπαιδευτή, από τον οποίο αναμένεται να ενεργοποιεί κατά το δυνατόν όλους τους συμμετέχοντες στο πρόγραμμα, να κατευθύνει τη διδασκαλία έτσι, ώστε να μπορούν να επιτευχθούν οι διδακτικοί στόχοι και οι στόχοι μάθησης, εμφανιζόμενος παράλληλα ως ισότιμος εταίρος και όχι ως αρχηγός.

Η κυριότερη μέθοδος της κατηγορίας αυτής είναι η συζήτηση, διάφορες μορφές της οποίας προτιμώνται ως μέθοδος διδασκαλίας στην εκπαίδευση ενηλίκων τόσο από τους εκπαιδευτές όσο και από τους εκπαιδευόμενους, η οποία καλόν είναι να συνοδεύεται πάντα από υποστηρικτικό υλικό, όπως φωτοτυπίες, ταινίες, βίντεο κ.λ.π. Οι ομάδες συζήτησης μπορούν να πάρουν επίσης διάφορες μορφές, π.χ. να καθοδηγούνται από τον εκπαιδευτή, να λειτουργεί ο εκπαιδευτής ως σύμβουλος ή και να εργάζονται από μόνοι τους οι εκπαιδευόμενοι.

Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι η συζήτηση μπορεί εύκολα να εκφυλισθεί σε μία δραστηριότητα χωρίς στόχους. Για το λόγο αυτό πρέπει να είναι καθορισμένος ο σκοπός της ομάδας, πριν να χρησιμοποιηθεί ως μέθοδος διδασκαλίας (Καψάλης, Παπασταμάτης, 2000: 66).

5.2.3. Μέθοδοι ανακάλυψης

Οι μέθοδοι αυτές βοηθούν τους εκπαιδευόμενους να ακολουθούν μία διαδικασία πνευματικής και νοητικής εξερεύνησης, κυρίως με αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, αλλά και με διάφορες μορφές παιχνιδιού. Είναι ευνόητο ότι οι μέθοδοι αυτές δίνουν έμφαση στην ατομική επεξεργασία του υλικού από κάθε εκπαιδευόμενο, δηλαδή όχι στην ομαδική, αλλά στην ατομική μάθηση. Στην ομάδα των μεθόδων αυτών ανήκουν οι ατομικές εργασίες, οι ασκήσεις επανάληψης, η αυτοκατευθυνόμενη μάθηση, κ.λ.π. Χαρακτηριστικά των μεθόδων αυτών είναι η άσκηση ικανοτήτων και δεξιοτήτων, η απόκτηση ασφάλειας από την πλευρά των εκπαιδευομένων κατά την επαφή τους με ό,τι έχουν μάθει, η πρακτική εφαρμογή και η μεταβίβαση της μάθησης.

Από την άλλη πλευρά, το κύριο μειονέκτημα των μεθόδων αυτών είναι το γεγονός ότι πολλές φορές λειτουργούν κατά τρόπο μηχανιστικό, δίνουν ελάχιστα ή καθόλου ερεθίσματα για σκέψη και δεν προωθούν την επικοινωνία και τις κοινωνικές σχέσεις μεταξύ των εκπαιδευομένων. Επίσης, ατομικές δυσκολίες μάθησης είναι πολύ δύσκολο να εντοπισθούν.

Οι μέθοδοι αυτές είναι από τη φύση τους προσανατολισμένες ισχυρά στην άσκηση και την επανάληψη και έχουν ως βάση την αυτενέργεια και τη διάθεση κάθε εκπαιδευόμενου να εργασθεί μόνο του. Πρέπει ωστόσο οι ασκήσεις να είναι σύντομες, να γίνονται σε μικρά βήματα και να αναφέρονται πάντα σε συγκεκριμένες δεξιότητες και περιοχές γνώσεων. Χρειάζεται δηλαδή η εφαρμογή του απλού κανόνα ότι πρέπει να ασκούμε συχνά, αλλά σύντομα. Τα λάθη

πρέπει να διορθώνονται αμέσως, διότι είναι πολύ δύσκολο να απαλειφθεί κάτι λανθασμένο, το οποίο έχει παγιωθεί με την άσκηση.

Οφείλουμε να σημειώσουμε ότι η σειρά παρουσίασης των τριών ομάδων μεθόδων δεν υποδηλώνει ιεραρχική τους κατάταξη. Όλες οι μέθοδοι είναι χρήσιμες και συμβάλλουν στη επιτυχία της διδασκαλίας. Ούτε εφαρμόζονται βεβαίως ξεχωριστά και μεμονωμένα και με συγκεκριμένη και καθορισμένη σειρά. Η εφαρμογή τους εξαρτάται από τη φύση των περιεχομένων διδασκαλίας, από τη διδακτική περίσταση και από την ομάδα των εκπαιδευομένων. Για παράδειγμα, μία διάλεξη μπορεί να συμπληρώνεται από μία συζήτηση ή μία συζήτηση στο χώρο διδασκαλίας μπορεί να ολοκληρώνεται με μία συνοπτική εισήγηση. Ο συνδυασμός διαφόρων μεθόδων αποδεικνύεται πολύ αποτελεσματικός ιδιαίτερα στην εκπαίδευση ενηλίκων, διότι δραστηριοποιεί τα κίνητρα μάθησης των ενηλίκων και αποφεύγεται η μονοτονία, η οποία συνήθως τους κουράζει.

Συνοψίζοντας, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε ότι η εκπαίδευση ενηλίκων οφείλει να είναι μαθητοκεντρική και όχι δασκαλοκεντρική, χωρίς αυτό να σημαίνει βέβαια ότι παραγκωνίζουμε τον εκπαιδευτή, ο οποίος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην οργανωμένη μάθηση (Καψάλης, Παπασταμάτης, 2000: 67-68).

Κεφάλαιο Έκτο: Συμπεράσματα

Οι γρήγορες και πολλές φορές απρόσμενες αλλαγές που συναντώνται στους τομείς της τεχνολογίας και της οικονομίας έχουν δημιουργήσει στον κοινωνικό και επαγγελματικό χώρο συνθήκες και απαιτήσεις διαφορετικές από αυτές που είχαν επικρατήσει μέχρι σήμερα. Η νέα κατάσταση απαιτεί ταχεία προσαρμογή στις αλλαγές αυτές και υπογραμμίζει την ανάγκη εμπλουτισμού των γνώσεων του ατόμου. Έρευνες και εμπειρικές αναλύσεις που έχουν πραγματοποιηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες επιβεβαιώνουν την επιστημονική θεωρία, σύμφωνα με την οποία η εκπαίδευση συμβάλλει καθοριστικά στην ανάπτυξη, στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής, στη βελτίωση της προσαρμοστικότητας και της απασχολησιμότητας, αλλά και στην προσωπική ολοκλήρωση του ατόμου.

Η απελευθέρωση του διεθνούς εμπορίου και η όξυνση του διεθνούς ανταγωνισμού, σε συνδυασμό με τις αλληπάλλληλες τεχνολογικές εξελίξεις, οδήγησαν στην ανάγκη για εκσυγχρονισμό των εθνικών οικονομιών και στη γενική αύξηση της παραγωγικότητας. Μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την επίτευξη αυτών των στόχων είναι οι ριζικές αλλαγές στις μορφές της εργασίας. Χρειάζεται συνεχής ανανέωση των μεθόδων, αδιάκοπη εξειδίκευση σε νέες ειδικότητες, προσαρμοστικότητα της απασχόλησης στις εξελίξεις. Αποτέλεσμα είναι η ανάδυση της ανάγκης για βελτίωση των υπηρεσιών που προσφέρουν οι εργαζόμενοι, αλλά και για συνεχή προσαρμογή τους στα μεταβαλλόμενα επαγγελματικά πλαίσια. Αυτό γίνεται ακόμη πιο επιτακτικό καθώς, λόγω της διαρκούς εξέλιξης της επιστήμης και της τεχνολογίας, οι επαγγελματικές γνώσεις απαξιώνονται γρήγορα.

Από την άλλη, οι ίδιες αυτές οικονομικές – τεχνολογικές μεταβολές οδηγούν σημαντικό τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού στην ανεργία. Και ιδιαίτερα, πλήττονται εκείνοι που δεν έχουν επαρκή μορφωτικά εφόδια. Επόμενο λοιπόν είναι να προσδοκάται η κατάρτιση για να συμβάλει στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Πρόσθετα, στο κοινωνικό – πολιτισμικό επίπεδο συμβαίνουν εξίσου σημαντικές αλλαγές, που και αυτές με τη σειρά τους προκαλούν ανάγκες εκπαίδευσης. Αρχικά, οι σαρωτικές μετακινήσεις πληθυσμών συνεπάγονται την ανάγκη προσαρμογής των μεταναστών, των παλινοστούντων και των προσφύγων στις νέες κοινωνίες. Επίσης, η ένταση του φαινομένου του κοινωνικού αποκλεισμού, που αφορά κατηγορίες πληθυσμών, όπως οι εθνικές και πολιτισμικές μειονότητες, οι φυλακισμένοι και αποφυλακισμένοι, τα άτομα με ειδικές ανάγκες,

οι χρήστες ναρκωτικών, κ.α., θέτει το ζήτημα της επεξεργασίας τρόπων πληρέστερης συμμετοχής τους στο κοινωνικό και πολιτισμικό γίνεσθαι.

Παράλληλα, η κρίση που χαρακτηρίζει τις τελευταίες δεκαετίες τις παραδοσιακές κοινωνικές δομές (οικογένεια, κοινωνικές σχέσεις, τοπικές κοινωνίες, συλλογικές οργανώσεις), αλλά και τις σταθερές αξίες, έχει ως επακόλουθο ότι ολοένα περισσότεροι άνθρωποι χρειάζεται να καθορίσουν μόνοι την πορεία τους μέσα σε αβέβαιες συνθήκες, γεγονός που τους οδηγεί στην αναζήτηση μορφωτικών εφοδίων για να αντεπεξέλθουν. Επιπλέον, η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας θέτει το ζήτημα όχι μόνο της επανακατάρτισής τους, αλλά και της εκπαίδευσης του ζευγαριού προκειμένου να αντιμετωπίσουν δημιουργικά τις αλλαγές. Τέλος, θα μπορούσε να αναφερθεί ότι ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι επιθυμούν να διαθέσουν σήμερα τον ελεύθερο χρόνο τους διαφορετικά απ' ότι παλαιότερα. Συχνά αναζητούν δημιουργικές και συστηματικές ενασχολήσεις εκπαιδευτικού χαρακτήρα με στόχο την προσωπική καλλιέργεια.

Εξαιτίας όλων αυτών, διογκώνεται η κοινωνική ζήτηση για εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση. Κάθε ενήλικας χρειάζεται να μπορεί, σε διάφορες φάσεις της ζωής του, να μπορεί να έχει πρόσβαση σε νέες, γενικές και ειδικές γνώσεις και δεξιότητες, που να του επιτρέπουν να ενεργοποιείται σε πολλαπλά πεδία δράσης, να εξελίσσεται, να προσαρμόζεται στις αλλαγές και να αυτοκαθορίζεται.

Ωστόσο, η παρεχόμενη σήμερα εκπαίδευση δεν συμβαδίζει, σε γενικές γραμμές, με τις δημιουργούμενες σε καθημερινή βάση απαιτήσεις. Μία νέα λοιπόν μορφή μάθησης επιβάλλεται εκ των πραγμάτων, που θα παρέχει σύγχρονες πληροφορίες και γνώσεις, θα είναι προσιτή σε όλους και θα διαρκεί διά βίου.

Ως ένας βασικός θεσμός διά βίου μάθησης τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο αναγνωρίζεται η εκπαίδευση ενηλίκων. Η εκπαίδευση ενηλίκων παρέχει και εγγυάται τις γνώσεις και τις δεξιότητες που θεωρούνται απαραίτητες προκειμένου να είναι σε θέση το άτομο να παρακολουθεί τις αλλαγές και τις εξελίξεις σε μια κοινωνία, όπου αυτές συντελούνται σε όλους τους τομείς με ταχύτατους ρυθμούς.

Όσον αφορά στη χώρα μας, η εκπαίδευση ενηλίκων είναι ένα πεδίο αναπτυσσόμενο, όπου τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες συντονισμού των φορέων και ποιότητας των προσφερόμενων προγραμμάτων. Θεσπίζονται δομές και προδιαγραφές για να ασχολούνται με την εκπαίδευση ενηλίκων φορείς και πρόσωπα με κατάλληλη εκπαίδευση και υποδομή, ώστε τα προγράμματα που προσφέρουν να είναι αποτελεσματικά και οι εκπαιδευόμενοι να επωφελούνται

ουσιαστικά σε γνώσεις, σε δεξιότητες και σε κατάρτιση, ενέργειες που υποστηρίχθηκαν κατά κύριο λόγο από το Β' και Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης.

Συγκεκριμένα, η Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, ως αρμόδιος κεντρικός φορέας του κράτους στο χώρο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, έχει ξεκινήσει μία εντατική προσπάθεια ενίσχυσης όλων εκείνων των δομών και λειτουργιών που αφορούν αυτήν, και ειδικότερα μέσα από τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας, με στόχο να προωθήσει ένα σύστημα εκπαίδευσης σε νέες δεξιότητες και να καλύψει όσο αυτό βέβαια είναι εφικτό, το χαμένο έδαφος των προηγούμενων χρόνων, κάτι που βρίσκεται σε αντιστοιχία με τις επισημάνσεις της Συνόδου της Λισσαβόνας. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το ποσοστό συμμετοχής των Ελλήνων στην εκπαίδευση ενηλίκων και γενικότερα σε λειτουργίες διά βίου μάθησης είναι το χαμηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση και αγγίζει μόλις το 1,2%, τη στιγμή που ο μέσος όρος των 15 κρατών – μελών στην Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς επίσης και των νέων χωρών, από 1/5/04, ήταν 8,5% και 5,0%, αντίστοιχα (Ψυχογιός, 2005: 5). Επιπρόσθετα σε αυτή την προσπάθεια της ποιοτικής αναβάθμισης εντάσσεται και η προσπάθεια του ΕΚΕΠΠΣ για τη διαμόρφωση ενός μητρώου εκπαιδευτών.

Ωστόσο, το ερώτημα που τίθεται είναι, με ποιο τρόπο θα μπορούσε να προσεγγιστεί ο στόχος που ετέθη από το Συμβούλιο της Λισσαβόνας για αύξηση του ποσοστού συμμετοχής σε διάφορες δράσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων στο 10% έως το 2010. Ένας πολύ σημαντικός παράγοντας είναι η ανάπτυξη προγραμμάτων εκπαίδευσης, τα οποία θα καλύπτουν τις πραγματικές επαγγελματικές ανάγκες, αλλά και τις προσωπικές αναζητήσεις των εκπαιδευομένων. Αυτό βέβαια στην πράξη σημαίνει ότι απαιτείται η ύπαρξη στρατηγικού σχεδιασμού, οργάνωσης και διερεύνηση αυτών των αναγκών.

Επίσης, τα προγράμματα εκπαίδευσης θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από μια ευελιξία, επιτρέποντας στον εκπαιδευτικό να εμπλέκεται ενεργά στη διαδικασία της μάθησης, καθώς και από καινοτόμα στοιχεία. Οι καινοτομίες αναφέρονται τόσο στις εκπαιδευτικές μεθόδους αλλά πολύ περισσότερο στον προσανατολισμό των προγραμμάτων, ο οποίος δεν πρέπει να περιορίζεται στην επαγγελματική κατάρτιση αλλά οι καινοτομίες θα πρέπει να εντάσσουν και στοιχεία καλλιέργειας δεξιοτήτων, όπως η κοινωνική κατάρτιση, η ικανότητα επικοινωνίας και γενικότερα ανάπτυξης της προσωπικότητας του εκπαιδευόμενου (Rogers, 1999: 52). Παράλληλα θα πρέπει η ποσοτική αύξηση των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων να συνοδεύεται και από μια ποιοτική βελτίωσή τους, όσον αφορά τόσο το επίπεδο περιεχόμενης κατάρτισης όσο και την σύνδεσή τους με τις οικονομικές ανάγκες της χώρας. Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα όχι μόνο στην ενίσχυση της εξωτερικής συνοχής του συστήματος της εκπαίδευσης ενηλίκων, αλλά

και της εσωτερικής συνοχής του, η οποία χαρακτηρίζεται από αντιθέσεις και αντιφάσεις που προκύπτουν από την αύξουσα ιδιωτικοποίηση και εμπορευματοποίηση. Η αγορά δεν αφορά μόνο τους καταρτιζόμενους, αλλά και τους φορείς κατάρτισης με ό,τι αυτό συνεπάγεται, όπως αλλοτρίωση και αποξένωση των εκπαιδευτών από το έργο τους.

Η έλλειψη νόμου – νομοθετικού πλαισίου, για παράδειγμα, που να προσδιορίζει τους κανόνες του παιχνιδιού στο πεδίο εκπαίδευσης ενηλίκων, σε ένα πεδίο που γίνεται όλο και πιο σύνθετο στη χώρα μας, αναδεικνύει την αναγκαιότητα ύπαρξης συντονιστικού οργάνου για την εκπαίδευση ενηλίκων (Κόκκος, 1999: 63). Όλα αυτά δημιουργούν την ανάγκη συνολικής αναδιοργάνωσης του συστήματος επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης ενηλίκων, ώστε να αναπτυχθεί και να ισχυροποιηθεί η τάση υποστήριξης της ίδρυσης ενός νέου θεσμικού φορέα για τον κεντρικό συντονισμό της εκπαίδευσης ενηλίκων στη χώρα μας.

Η εκπαίδευση ενηλίκων θα γίνει ελκυστική στους συμμετέχοντες αν οι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν σε όλο το φάσμα των διαδικασιών σχεδιασμού και υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος και οι διαδικασίες αποσκοπούν να αναπτύσσουν την κριτική σκέψη των εκπαιδευομένων, τις βασικές ικανότητές τους, όπως είναι η δημιουργικότητα, η ικανότητα επίλυσης προβλημάτων, η επικοινωνιακή ικανότητα. Γενικά, θα τους προσφέρει ικανότητες χρήσιμες όχι μόνο για τη δουλειά, αλλά και για τον πυρήνα της ζωής τους. Οι καταρτιζόμενοι να αναπτύσσουν την δεξιότητα της επίλυσης προβλημάτων ή της δημιουργικότητας, να απαιτούν εφόδια που μπορούν να τους βοηθούν ανεξάρτητα από τη δουλειά που κάνουν.

Εν κατακλείδι, θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι η εκπαίδευση ενηλίκων έχει ένα κοινωνικό και πολιτισμικό προσανατολισμό, χωρίς να είναι μόνο κατάρτιση. Είναι ένα πεδίο αναπτυσσόμενο, εφοδιασμένο με κοινωνική ζήτηση και, για μερικά ακόμη χρόνια, με χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Με τη διαμόρφωση και τη θέσπιση σταθερών δομών σε συνδυασμό με την ύπαρξη και υποστήριξη των κατάλληλων φορέων (ποιοτικά και ποσοτικά) θα είμαστε σε θέση να δημιουργήσουμε μία επαγγελματική κουλτούρα εκπαίδευσης ενηλίκων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Αμίτσης, Γ. (2000) *Θεσμοί και πολιτικές επαγγελματικής κατάρτισης*. Αθήνα: Παπαζήση.
2. Βεργίδης, Δ., Davis, M., Fay, R., Abrahamsson, K. (1999) *Εκπαίδευση ενηλίκων: Κοινωνική και οικονομική λειτουργία*. Τόμος Β'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
3. Βεργίδης, Δ. (2003) *Εκπαίδευση ενηλίκων: Συμβολή στην εξειδίκευση στελεχών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
4. Βεργίδης, Δ. (1994) *Κοινωνικό – οικονομικές εξελίξεις και στρατηγικές εκπαίδευσης / κατάρτισης ενηλίκων στην Ελλάδα*. Νέα Κοινωνιολογία, Τεύχος 19.
5. Βεργίδης, Δ. (2003) *Οι εκπαιδευτικοί των σχολείων δεύτερης ευκαιρίας - Το περίγραμμα της θέσης εργασίας τους*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων – Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
6. Βρετάκου, Β. – Ρουσέας, Π. (2002) *Επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση στην Ελλάδα*. Λουξεμβούργο: CEDEFOP, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
7. Γαλάνης, Γ. Ν. (1993) *Ψυχολογία της (επι)μόρφωσης ενηλίκων: θεωρητικές και πρακτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήσης.
8. Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2000) *Υπόμνημα σχετικά με την εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής*. Βρυξέλλες.
9. Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων, (2005) *1^ο συνέδριο*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
10. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (1996) *Λευκό βιβλίο για την εκπαίδευση και την κατάρτιση. Διδασκαλία και μάθηση. Προς την κοινωνία της γνώσης*.
11. Κασσωτάκης, Μ. & Φλουρής, Γ. (2002) *Μάθηση και διδασκαλία. Τόμος Α': Μάθηση*. Αθήνα.
12. Καψάλης, Α. & Παπασταμάτης, Α. (2002) *Εκπαίδευση ενηλίκων: Γενικά εισαγωγικά θέματα*. Τεύχος Α'. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
13. Καψάλης, Α. & Παπασταμάτης, Α. (2000) *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Διδακτική ενηλίκων*. Τεύχος Β'. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
14. Κόκκος, Α. (2002) *Διεθνής συνδιάσκεψη για την εκπαίδευση ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχιμο.
15. Κόκκος, Α. (2005) *Εκπαίδευση ενηλίκων: Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχιμο.

16. Κόκκος, Α. (1999) *Εκπαίδευση ενηλίκων: Το πεδίο, οι αρχές μάθησης, οι συντελεστές*. Τόμος Α'. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
17. Κόντη, Ε. (2004) *Ανοιχτή μάθηση στην ανοιχτή κοινωνία – Η μεταρρύθμιση της εκπαίδευσης ενηλίκων 2000 – 2004*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων, Ινστιτούτο Διαρκούς Επαγγελματικής Κατάρτισης.
18. Κοσσυβάκη, Φ. (2004) *Εναλλακτική Διδακτική – Προτάσεις για μετάβαση από τη διδακτική του αντικειμένου στη διδακτική του ενεργού υποκειμένου*. Αθήνα: Gutenberg.
19. Κωσταρίδου– Ευκλείδη, Α. (1998) *Κίνητρα στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
20. Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (2003) *Επισκόπηση – ανάλυση των εκπαιδευτικών πολιτικών*.
21. Παλιός, Ζ. (2003) *Κατάρτιση και απασχόληση*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
22. Παρασκευόπουλος, Ι. (1985) *Εξελικτική ψυχολογία*. Τόμος 4. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
23. Σιπητάνου, Α. (1998) *Ο αναλφαβητισμός στην Ελλάδα: η διαχρονικότητα και οι μεταλλαγές του προβλήματος*. Θεσσαλονίκη: Αφοι Κυριακίδη.
24. Σιπητάνου, Α. (2005) *Θεσμοί και πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη δια βίου μάθηση. Μια κριτικό-ερμηνευτική προσέγγιση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
25. Τριλιανός, Θ. (1991) *Μεθοδολογία της διδασκαλίας Ι και ΙΙ*. Αθήνα: Εκδόσεις Τολίδη.
26. Φράγκου, Χ. Π. (1984) *Ψυχοπαιδαγωγική. Θέματα παιδαγωγικής ψυχολογίας, παιδείας, διδακτικής και μάθησης*. Αθήνα: Gutenberg.
27. Ψυχογιός, Ι. (2002) *Διά βίου εκπαίδευση και κατάρτιση – Περιφερειακή ανάπτυξη και επίδραση της διά βίου εκπαίδευσης στην αγορά εργασίας*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων.
28. Centre European pour le Developpement de la Formation Professionnelle - Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης (2002) *Κατάρτιση και μάθηση με στόχο την απόκτηση ικανοτήτων*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
29. Courau, S. (2000) *Τα βασικά «εργαλεία» του εκπαιδευτή ενηλίκων* (μτφρ. Ε. Μουτσοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
30. Jaques, D. (2004) *Μάθηση σε ομάδες: Εγχειρίδιο για όσους συντονίζουν ομάδες ενηλίκων εκπαιδευομένων* (μτφρ. Ν. Φίλιπς). Αθήνα: Μεταίχμιο.
31. Jarvis, P. (2004) *Συνεχιζόμενη εκπαίδευση και κατάρτιση: θεωρία και πράξη* (μτφρ. Α. Μανιάτη). Αθήνα: Μεταίχμιο.

32. Northedge, A. (2001) *Οδηγός για το σπουδαστή* (μτφρ. Α. Εμμανουηλίδου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
33. Noyé, D. & Piveteau, J. (1999) *Πρακτικός οδηγός του εκπαιδευτή* (μτφρ. Ε. Ζέη). Αθήνα: Μεταίχμιο.
34. Rogers, A. (1998) *Η εκπαίδευση ενηλίκων* (μτφρ. Μ. Παπαδοπούλου, Μ. Τόμπρου). Αθήνα: Μεταίχμιο.
35. UNESCO, (1999) *Εκπαίδευση, ο θησαυρός που κρύβει μέσα της. Έκθεση της διεθνούς επιτροπής για την εκπαίδευση στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Gutenberg.

B. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Bridges, D., McLaughlin, T. H. (1994) *Education and the market place*. London: Falmer Press.
2. Centre European pour le Development de la Formation Professionnelle (2003) *Lifelong learning: Citizen's view*.
3. Cohn, E., Addison, J. (1995) *The economic returns to lifelong learning*. Paris: Organisation for Economic Co – operation and Development (OECD).
4. Darkenwald G. G. and Merriam S. B. (1982) *Adult Education: Foundations of practice*. New York: Harper Collins.
5. European Commission (2001) *The social situation in the European Union*.
6. Henry G. T. and Basile K. C. (1994) *Understanding the Decision to Participate in Formal Adult Education*.
7. Knowles, M., Holton, E., Swanson, R. (2005) *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development*. USA: Elsevier Inc.
8. Levin, H. M. (1995) *Long – term strategies for conference in the finance f lifelong learning*. Paris: OECD.
9. Ministry of Education (2004) *A report on education and training in Greece*. Athens: Education Research Centre.
10. OECD (1995) *Educational Policy Review of Greece*. Athens.
11. OECD (1995) *Education and employment*. Paris.
12. OECD (1995) *Learning beyond schooling: New forms of supply and demand*. Paris.
13. OECD (1995) *Quality in teaching*. Paris.
14. Trantallidi, M. (1996) *Adult continuing education for developing human resources in the European union of the year 2000*. Athens: General Secretariat of Adult Education.

15. Tuijnman, A. C., Hasan, A. (1996) *Making lifelong learning a reality for all*. Paris: OECD.
16. UIE (2005) *Report by the governing board of the UNESCO Institute for Education on the activities of the institute*. Paris: UNESCO.
17. Wagner, D., Kozma, R (2005) *New technologies for literacy and adult education: a global perspective*. Paris: UNESCO.

Γ. Διαδικτυακοί Τόποι

1. <http://www.adulteduc.gr> (Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων).
2. <http://www.auth.gr> (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).
3. <http://www.cedefop.gr> (Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Επαγγελματική Κατάρτιση).
4. <http://www.ee.gr> (Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Αντιπροσωπεία Ελλάδος).
5. <http://www.eie.org.gr> (Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας).
6. <http://www.ekepis.gr> (Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης).
7. <http://www.elsekek.gr> (Ελληνικός Σύνδεσμος Εταιριών Κέντρων Επαγγελματικής Κατάρτισης).
8. <http://www.epa.gr> (Εθνικό Παρατηρητήριο Απασχόλησης).
9. <http://www.ethelontismos.gr> (Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα Εθελοντικής Δράσης για την Αντιμετώπιση Έκτακτων Αναγκών).
10. <http://www.europa.eu.int> (Ευρωπαϊκή Ένωση).
11. <http://www.e2c-europe.org> (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας)
12. <http://www.gsae.edu.gr> (Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων).
13. <http://www.ideke.edu.gr> (Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων).
14. <http://lawdb.intrasoftnet.com> (Βάσεις νομικών δεδομένων & νομικό forum)
15. <http://www.neagenia.gr> (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς).
16. <http://www.oaed.gr> (Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού).
17. <http://www.oecd.org> (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης).
18. <http://www.oEEK.gr> (Οργανισμός Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης).
19. <http://www.pi-schools.gr> (Παιδαγωγικό Ινστιτούτο).
20. <http://www.pmelina.gr> (Πρόγραμμα «Μελίνα» - Εκπαίδευση και Πολιτισμός).
21. <http://www.sch.gr> (Πανελλήνιο Σχολικό Δίκτυο).
22. <http://www.ypepth.gr> (Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. Αρκτικόλεξα

ΑΕΙ	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΓΓΕΕ	Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων
ΓΓΛΕ	Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΔΕΗ	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
ΕΚΕΠΙΣ	Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Ταμείο
ΕΛΚΕΠΑ	Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας
ΕΜΑΚ	Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΕΟΜΜΕΧ	Ελληνικός Οργανισμός Μικρών Μεσαίων Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας
ΕΠΕΑΕΚ	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΕΤΠΑ	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
ΙΔΕΚΕ	Ινστιτούτο Διαρκούς Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΙΚΑ	Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων
ΚΕΕ	Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων
ΚΕΚ	Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης
ΚΕΚΑ	Κεντρική Επιτροπή Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού
ΚΕΣΥΥ	Κέντρα Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών
ΚΠΣ	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
ΝΕΚΑ	Νομαρχιακές Επιτροπές Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού
ΝΕΛΕ	Νομαρχιακές Επιτροπές Λαϊκής Επιμόρφωσης

ΟΕΑΔ	Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΟΤΑ	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
ΣΓ	Συμβουλευτική Γονέων
ΣΔΕ	Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας
ΣΛΕ	Συμβούλια Λαϊκής Επιμόρφωσης
ΤΕΙ	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
ΥΠΕΠΘ	Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως
OECD	Organisation for Economic Co – operation and Development
UIE	UNESCO Institute for Education
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organizations

B. Συντομογραφίες

δ.σ.	Διοικητικό συμβούλιο
ν.δ.	Νομικό διάταγμα
π.δ.	Προεδρικό διάταγμα
σ/ν	Σχέδιο νόμου